

Werkgelegenheidseffecten door structuurverandering in de glastuinbouw

Een kwantitatieve studie naar de effecten van autonome ontwikkeling en herstructurering op de werkgelegenheid in bestaande glastuinbouwcentra

M.N.A. Ruijs (LEI)

R.W. van der Meer (LEI)

J.K. Nienhuis (LEI)

P.C.M. Vermeulen (PPO sector Glastuinbouw)

**PRAKTIJKONDERZOEK
PLANT & OMGEVING**

Projectcode 64495

Augustus 2002

Rapport 4.02.07

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Werkgelegenheidseffecten door structuurverandering in de glastuinbouw; Een kwantitatieve studie naar de effecten van autonome ontwikkeling en herstructurering op de werkgelegenheid in bestaande glastuinbouwcentra

Ruijs, M.N.A., R.W. van der Meer, J.K. Nienhuis en P.C.M. Vermeulen

Den Haag, LEI, 2002

Rapport 4.02.07; ISBN 90-5242-750-X; Prijs € 14,50 (inclusief 6% BTW)

75 p., fig., tab., bijl.

In dit onderzoek zijn de kwantitatieve effecten van de structuurverandering in de glastuinbouw (areaalontwikkeling en schaalvergroting en intensivering) op de werkgelegenheid van werknemers in de periode 2000-2006 verkend.

Voor de regio's Westland, Aalsmeer, Vleuten-De Meern en Overbetuwe leidt de areaalafname (13, 6,5, 19,5 respectievelijk 17%) en de structuurverandering weliswaar tot een beschikbaar komend aantal vaste (> 20 uur per week) en tijdelijke (8-11 maanden) werknemers, maar zijn er voldoende vacatures in de glastuinbouwregio om elders een betrekking te vinden. In het Westland en Aalsmeer ontstaat door de schaalvergroting en intensivering van de productiewijze daarentegen een behoefte aan werknemers met een vast en tijdelijk dienstverband.

Voor de regio Oost-Brabant wordt tot 2006 een areaalsuitbreiding verwacht van 17%, dat gepaard zal gaan met een behoefte aan (met name vaste) werknemers.

De zorg van de vakbonden met betrekking tot de omvang van de nadelige sociale gevolgen voor de werknemers ten gevolge van de structuurverandering in de glastuinbouw (en met name de herstructurering) blijkt uit dit onderzoek niet gegrond. Belangrijke reden is dat het proces van herstructurering geleidelijk verloopt, waardoor werknemers relatief eenvoudig elders (binnen de glastuinbouw) een baan vinden.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie@lei.wag-ur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie@lei.wag-ur.nl

© LEI, 2002

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1. Inleiding	13
2. Methode	15
2.1 Afbakening	15
2.2 Werkwijze	17
3. Huidige structuur glastuinbouw	21
3.1 Areaal en aantallen glastuinbouwbedrijven	21
3.2 Werkgelegenheid werknemers	23
3.3 Herstructurering instrumentarium	27
3.3.1 Herstructurering bestaande glastuinbouwgebieden	28
3.3.2 Herstructurering/ondersteunen nieuwe glastuinbouwgebieden	29
4. Bedrijfsbeëindiging, -verplaatsing en werkgelegenheid	30
4.1 Inleiding	30
4.2 Bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing	31
4.3 Werkgelegenheid	32
5. Glastuinbouwontwikkeling richting 2006	35
5.1 Inleiding	35
5.2 Areaalontwikkeling glastuinbouw	36
5.3 Werkgelegenheid glastuinbouwregio's	38
5.3.1 Ontwikkeling dienstverbanden	38
5.3.2 Werkgelegenheidseffecten	39
5.3.3 Westland: effecten autonome ontwikkeling en Herstructurering	40
5.3.4 Effect areaalontwikkeling respectievelijk schaalvergroting/intensivering	41
5.4 Gevoeligheidsanalyse schaalvergroting/intensivering en areaalontwikkeling	42
5.4.1 Schaalvergroting/intensivering	43
5.4.2 Areaalontwikkeling	44
5.5 Vacatures in de glastuinbouw en niet-glastuinbouw	45
5.5.1 Vacatures glastuinbouw	45
5.5.2 Vacatures niet-glastuinbouw	47

	Blz.
6. Discussie	48
7. Conclusies	51
8. Aanbevelingen	53
Literatuur	55
Bijlagen	
1 Areaal (ha) in glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001, uitgesplitst naar regio en gewas	57
2 Aantal in glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001, uitgesplitst naar regio en gewas	59
3 Aantal werknemers per hectare op gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven (vast 20-30 uur/wk, vast > 30 uur/wk en tijdelijk 8-11 maanden) in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001 per regio	61
4 Leeftijd, scholing en herkomst van werknemer in loondienst in 1998 en 2000 in de glasgroente- en glasbloemensector (in aantal en in %)	62
5 Herstructurering en areaalontwikkeling regio's	63
6 Areaal glastuinbouw in 2000 en 2006, per regio en per gewas	69
7 Aantal werknemers per hectare in 2006 t.o.v. 2000, uitgesplitst naar gewas en dienstverband (vast: 20-30 uur/wk, vast: >30 uur/wk, tijdelijk: 8-11 mnd.) als gevolg van schaalvergroting en productie-intensivering	70
8 Aantal werknemers per hectare in 2000 en 2006 per gewas en per dienstverband en de mutatie t.o.v. 2000	71
9 Aantal werknemers per regio en per gewas in 2000 en 2006, uitgesplitst naar dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd.)	73
10 Percentage uitstroom en instroom van werknemers in de glastuinbouw per sector en subsector in 2000	74
11 Gemiddeld aantal vacatures per jaar tussen 2006 en 2000, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal)	75

Woord vooraf

Met de herstructurering van de Nederlandse glastuinbouw streeft de overheid en de glastuinbouwsector naar reconstructie van de glastuinbouw in de bestaande gebieden en naar concentraties van glastuinbouwbedrijven op daarvoor aangewezen projectlocaties. Reconstructie van bestaande glastuinbouwgebieden zal met name in het westen van het land leiden tot een afname van het glastuinbouwareaal ten gunste van andere ruimtefuncties, zoals wonen, natuur en recreatie.

De vakbonden zijn bezorgd dat door de herstructurering van de glastuinbouw in de bestaande gebieden een groot aantal werknemers hun baan kwijtraken en niet elders aan het werk komen.

Het Ministerie van LNV heeft naar aanleiding van een overleg met de vakbonden het LEI de opdracht gekregen een kwantitatief onderzoek uit te voeren naar de effecten van de structuurverandering van de glastuinbouw op de werkgelegenheid van werknemers in bestaande glastuinbouwgebieden.

Dit rapport bevat een beschrijving van de ontwikkeling van het glastuinbouwareaal en de werkgelegenheid in een vijftal bestaande glastuinbouwgebieden in de afgelopen 15 jaar en van het proces van bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing. Daarnaast wordt de ontwikkeling van het glastuinbouwareaal en de werkgelegenheid in de periode tot 2006 weergegeven.

Het onderzoek is uitgevoerd door M.N.A. Ruijs (projectleider), R.W. van der Meer en J.K. Nienhuis van het LEI en P.C.M. Vermeulen van PPO Sector Glastuinbouw. Het onderzoek werd begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit F.W.A. Vink en G.G. van Leeuwen (LNV), A. Hekman (LTO), F. de Beer (FNV-Bondgenoten), J. Bosma (CNV) en J.C. Boon (PT).

De directeur,

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse

Samenvatting

Inleiding en doel

Naar aanleiding van een overleg van de vakbonden met LNV heeft het LEI in opdracht van LNV een onderzoek uitgevoerd naar de kwantitatieve effecten van de structuurverandering van de glastuinbouw op de werkgelegenheid van werknemers. De structuurverandering van de glastuinbouw omvat enerzijds de autonome ontwikkeling en de herstructurering ten aanzien van het areaal en anderzijds de ontwikkelingen ten aanzien van schaalvergroting en intensivering van de productiewijze.

Onderzoek

Op basis van cijfers van CBS, PT en Actor is de areaalontwikkeling en de werkgelegenheid in de periode 1987-2000 beschreven. Door middel van een enquête onder 38 ondernemers is een indicatief beeld verkregen van bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing van glastuinbouwbedrijven en haar werknemers.

Uit informatie van vertegenwoordigers van overheden en sectororganisaties is de areaalontwikkeling in een aantal glastuinbouwregio's in de periode 2000-2006 bepaald onder invloed van autonome ontwikkeling en herstructurering.

Op basis van de geschatte areaalontwikkeling tussen 2000 en 2006 en de verwachte ontwikkelingen ten aanzien van schaalvergroting en intensivering zijn de werkgelegenheidseffecten van de werknemers kwantitatief in kaart gebracht.

Het onderzoek richt zich op de bestaande glastuinbouwregio's Westland, Aalsmeer, West-Utrecht, Overbetuwe en Oost-Brabant en beschouwt de vaste dienstverbanden van werknemers van 20-30 uur en >30 uur per week en tijdelijke dienstverbanden van 8-11 maanden. De werkgelegenheidsaspecten zijn bekeken voor de op de glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven (>2/3 deel van de nge met glastuinbouw).

Structuurverandering en werkgelegenheid in de periode 1987-2000

Het areaal gespecialiseerde glastuinbouw is in Nederland tussen 1987 en 2000 met ruim 15% toegenomen tot 9.958 ha (2001: 9.929 ha). Het aantal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven is in diezelfde periode met 23% afgenomen tot 8.086 (2001: 7.550 bedrijven).

Het aantal personen (inclusief ondernemer en gezinsleden) is op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in de periode 1997-2000 met 27% toegenomen tot 76.737. Het aantal werknemers met een vast (>20 uur per week) en een tijdelijk (8-11 maanden) dienstverband is in diezelfde periode met 32% toegenomen tot 30.682.

Het aandeel vrouwelijke personen (inclusief ondernemer en gezinsleden) is op de gespecialiseerde bedrijven in de periode 1987-2000 gestegen naar 40% (was 28%) en blijft

de laatste jaren stabiel. Vrouwelijke werknemers hebben voor het merendeel een vast dienstverband van <20 uur per week of korter dan 8 maanden per jaar.

Van de werknemers was in 2000 18% ongeschoold, had 55% een LBO-opleiding, 24% een MBO-opleiding en 3% een HBO- of Universitaire opleiding. Het gemiddeld opleidingsniveau gaat geleidelijk omhoog.

Bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing (indicatief beeld van 38 glastuinbouwbedrijven)

Van de gestopte en verplaatste bedrijven uit de vijf regio's bleek 70% kleiner te zijn dan 2 ha en ruim 30% kleiner dan 1 ha. Driekwart van de gestopte bedrijven werd overgenomen door andere tuinders, de rest betrof functieverandering. Meer dan driekwart van de gestopte ondernemers had geen bedrijfsopvolger.

De bedrijfsverplaatsingen hadden in 45% van de gevallen betrekking op een verplaatsing binnen de regio.

Van de werknemers met een vast (>20 uur) en een tijdelijk (8-11 maanden) dienstverband bleek bij bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing 9% met werken te zijn gestopt, 88% behield een glastuinbouwbetrekking en 3% vond buiten de glastuinbouw een baan.

Bij bedrijfsverplaatsing binnen en buiten de regio blijken alleen werknemers met een vast dienstverband >30 uur per week met het glastuinbouwbedrijf mee te gaan. Bijna de helft van het aantal werknemers met dit dienstverband blijft op het bedrijf werkzaam als het bedrijf naar een locatie buiten de regio verplaatst.

Voor de begeleiding van de werknemers bij het vinden van een andere baan werd dit in overwegende mate gedaan door de tuinders. In 10% van de gevallen werd een belangenorganisatie van tuinders ingeschakeld.

Areaalontwikkeling 2000-2006

Het areaal glastuinbouw neemt naar verwachting in de periode 2000-2006 af in de regio's Westland, Aalsmeer e.o., West-Utrecht en Overbetuwe met circa 420 ha (13%), 35 ha (6,5%), 12 ha (19,5%) respectievelijk 20 ha (17%). In Oost-Brabant neemt het areaal toe met 35 ha (17%). Dit laat onverlet dat in andere regio's (met een voorkeurslocatie) het areaal glastuinbouw in de komende jaren zal toenemen.

Voor het Westland is een autonome areaalafname geschat van gemiddeld 25 ha per jaar en door herstructurering van gemiddeld 45 ha per jaar (totaal 70 ha per jaar tussen 2000 en 2006).

De areaalontwikkeling in de beschouwde regio's, inclusief de herstructurering, zal tussen 2000 en 2006 gefaseerd en in omvang geleidelijk verlopen.

Werkgelegenheidseffecten 2000-2006

In de regio's Westland, Aalsmeer, West-Utrecht en Overbetuwe ontstaat door de structuurverandering een overtollig aantal (gecorrigeerd voor natuurlijk verloop) werknemers (vast en tijdelijk) van 118 personen per jaar (1,6%), 17 (0,6%), 3 (2,3%) respectievelijk 6 (2%). In Oost-Brabant is een tekort aan 33 werknemers per jaar (5,2%) voor de beschouwde dienstverbanden.

De werkgelegenheidseffecten zijn in aantallen het grootst in de regio's Westland, Oost-Brabant en Aalsmeer. De effecten per dienstverband in de regio worden in belangrijke mate bepaald door de samenstelling van de glastuinbouwgewassen.

Voor het Westland leidt de herstructurering van de glastuinbouw (45 ha per jaar) tot 75 overtollige werknemers per jaar; autonome areaalafname (25 ha per jaar) resulteert in 42 overtollige werknemers per jaar (totaal 118 werknemers per jaar).

De impact van de verwachte areaalverandering in de regio's op de werkgelegenheid is groter dan die van de voortschrijdende schaalvergroting en intensivering van de productiewijze.

Als het overtollig aantal werknemers met een vast (>20 uur per week) en tijdelijk (8-11 maanden) dienstverband per regio wordt afgezet tegen het aantal glastuinbouwvacatures in die regio blijkt er geen overtolligheid van betekenis meer te bestaan. De glastuinbouwvacatures bieden de overtollig geworden werknemers voldoende mogelijkheden om een betrekking te vinden. Voorzover er van overtolligheid sprake is, vinden werknemers via uitzendbureaus en het informele circuit meestal een (niet-)glastuinbouwwerkgever.

In de regio's Westland, Aalsmeer en Oost-Brabant blijkt door de structuurverandering behoefte te bestaan aan werknemers met een vast dienstverband (247, 153 respectievelijk 66 werknemers per jaar). In het Westland en Aalsmeer (bij areaalafname) betreft dit het dienstverband van >30 uur per week en in Oost-Brabant (bij areaaluitbreiding) betreft dit de dienstverbanden van 20-30 uur en >30 uur per week.

Eindconclusie

De zorg van de vakbonden en LTO Nederland met betrekking tot de omvang van de nadelige sociale gevolgen van de structuurverandering van de glastuinbouw voor vaste en tijdelijke werknemers blijkt op grond van dit kwantitatief onderzoek (in de vijf beschouwde regio's) niet gegrond te zijn.

Belangrijke reden is dat het proces van herstructurering geleidelijk verloopt, waardoor de werknemers relatief eenvoudig elders (binnen de glastuinbouw) een baan vinden.

Dit betekent overigens niet dat er in individuele gevallen geen problemen zijn of kunnen ontstaan voor werknemers die door de structuurverandering hun baan dreigen te verliezen.

Aanbevelingen

In bepaalde glastuinbouwregio's zal de structuurverandering in de komende jaren een areaaluitbreiding inhouden. Kan een regio een substantiële uitbreiding van het glastuinbouwareaal opvangen door het beschikbare arbeidspotentieel in die regio. Onderzoek naar de omvang en samenstelling (qua opleiding) van het arbeidspotentieel kan duidelijkheid verschaffen of dit al dan niet tot problemen aanleiding kan geven. Het verdient aanbeveling een dergelijk onderzoek te richten op die locaties, welke relatief verder af liggen van (grotere) woonkernen.

Het proces van bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing zou uitgebreider bekeken kunnen worden. Hierbij kunnen zowel de toekomstplannen van de ondernemer(s) als die

van de werknemers nader worden geanalyseerd. Daarnaast kan inzicht verkregen worden in de verplaatsingsbereidheid van werknemers en welke factoren daarin een rol spelen.

Een dergelijk onderzoek kan aangeven of een bepaald soort begeleiding of ondersteuning van ondernemers en werknemers gewenst is.

1. Inleiding

Aanleiding

In een gesprek in 2001 met de Minister van LNV hebben de vakbonden (FNV/CNV) aangedrongen op flankerend beleid voor werknemers die door de herstructurering van de glastuinbouw hun baan dreigen kwijtraken. Hierin is door FNV Bondgenoten de zorg uitgesproken over de nadelige sociale gevolgen van de herstructurering van de glastuinbouw voor naar schatting acht- tot tienduizend werknemers in de sector. De Minister verwacht echter geen aanmerkelijke werkloosheid onder deze medewerkers gelet op de lichte groei van het areaal glastuinbouw en de daaraan gerelateerde groei van de werkgelegenheid en gelet op de krapte op de arbeidsmarkt. De Minister heeft de vakbonden toegezegd een onderzoek te laten uitvoeren om tot een beter gekwantificeerd oordeel te komen van de effecten van de herstructurering van de glastuinbouw op de werkgelegenheid. Dit rapport is het resultaat van het toegezegde onderzoek.

Probleemstelling

Met de herstructurering van de glastuinbouw wordt zowel door de overheid als door het glastuinbouwbedrijfsleven gestreefd naar reconstructie van de glastuinbouw in de bestaande centra en naar concentratie van glastuinbouwbedrijven op een beperkt aantal nieuwe projectlocaties (*Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening 2000/2020*; VROM, 2000). In het kader van het Bestuurlijk Afsprakenkader tussen LNV en LTO zijn voor de nieuwe projectlocaties in de periode tot 2010 10 voorkeurslocaties aangewezen voor de glastuinbouw (LNV en LTO, 2000).

Als gevolg van de herstructurering van de glastuinbouw zal, met name in de glastuinbouwcentra in het westen van het land, een bepaald areaal glastuinbouw verdwijnen ten behoeve van functieverandering (wonen, werken, natuur en/of recreatie). Enerzijds zullen bedrijven beëindigen, anderzijds zullen bedrijven over kortere of langere afstand verplaatsen naar de nieuwe projectlocaties. De vakbonden zijn bezorgd dat door het herstructureringsproces medewerkers die hun baan kwijtraken niet elders aan het werk komen of daarbij geholpen zouden moeten worden. Eventueel zou het hen financieel mogelijk moeten worden gemaakt om mee te verhuizen naar de nieuwe locatie. Om een goed oordeel te kunnen vormen over de effecten van de herstructurering van de glastuinbouw op de werkgelegenheid is kwantitatief inzicht nodig in de te verwachten effecten voor de medewerkers bij autonome ontwikkeling en als gevolg van overheidsmaatregelen ten behoeve van de herstructurering (onder andere STIDUG).

Doelstelling

Doel van de studie is het in kaart brengen van de kwantitatieve effecten van de structuurverandering van de glastuinbouwsector voor de werknemers werkzaam op glastuinbouwbedrijven in de bestaande centra. Dit betreft zowel de effecten op de werkge-

legenheid van werknemers van veranderingen in glastuinbouwareaal bij autonome ontwikkeling als bij specifiek overheidsbeleid ter stimulering van de herstructurering.

Bij de bepaling van de werkgelegenheid wordt rekening gehouden met ontwikkelingen ten aanzien van schaalvergroting en intensivering van de productiewijze.

Hoewel de structuurverandering (door autonome ontwikkeling en herstructurering) de gehele glastuinbouw raakt, is in overleg met de begeleidingsgroep besloten het onderzoek te richten op de effecten op de werkgelegenheid in de bestaande glastuinbouwlocaties.

Voor de glastuinbouwsector in Nederland wordt verwacht dat het areaal glastuinbouw richting 2010 licht zal stijgen (in een lopende LEI-studie wordt in 2010 circa 11.000 ha glas verwacht; in 2000 was het areaal 10.159 ha). Dit houdt in dat de voorgenomen areaalafname in bestaande centra zal leiden tot een daling van het aantal arbeidsplaatsen van werknemers. Elders in Nederland zal echter (meer) nieuw glas verrijzen, waarmee nieuwe arbeidsplaatsen zullen ontstaan. Daar de werkgelegenheidseffecten vooral regionaal spelen, beperkt het onderzoek zich tot de effecten van functieverandering van glas in de bestaande glastuinbouwgebieden.

In dit onderzoek wordt géén aandacht besteed aan de werkgelegenheidseffecten op de nieuwe glastuinbouwlocaties.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de afbakening en de aanpak en werkwijze van het onderzoek uiteengezet. Hoofdstuk 3 beschrijft de resultaten van de ontwikkeling van de glastuinbouw in de geselecteerde gebieden in de afgelopen jaren. In hoofdstuk 4 wordt het proces van bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing beschreven. Hoofdstuk 5 beschrijft de effecten van de areaalontwikkeling en werkgelegenheid in komende jaren. De discussie volgt in hoofdstuk 6. De conclusies en aanbevelingen worden in hoofdstuk 7 respectievelijk 8 beschreven.

2. Methode

2.1 Afbakening

Glastuinbouwregio's

Om de effecten van de structuurverandering van de glastuinbouw op de werkgelegenheid van werknemers in de bestaande glastuinbouwgebieden na te gaan is een keuze gemaakt uit deze glastuinbouwgebieden. In eerste instantie is de keuze gevallen op die glastuinbouwcentra, die door de herstructurering (functieverandering van glastuinbouw en reconstructie) de komende jaren in areaal het sterkst zullen dalen. Deze glastuinbouwcentra liggen met name in het westen van Nederland. Daarbij is meegenomen of in de nabijheid van die gebieden nieuwe glastuinbouw projectvestigingen aanwezig zijn.

Daarnaast is gekeken naar regio's waar de structuurverandering al enige tijd gaande is om inzicht te krijgen in het gedrag en handelen van ondernemers en werknemers ten aanzien van bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing.

Om een redelijk volledig beeld te krijgen van de werkgelegenheidseffecten van de structuurverandering van de glastuinbouw zijn ook glastuinbouwgebieden buiten het westen van Nederland in beschouwing genomen. Hierbij is ook een gebied in beschouwing genomen, waar glastuinbouwbedrijven meer verspreidliggend voorkomen.

Bij de keuze van de bestaande glastuinbouwgebieden is, voorzover mogelijk, rekening gehouden met de glastuinbouwregio's uit een voorafgaande studie van PPO-Glas/LEI/IMAG naar de beroepsbevolking in de glastuinbouw (Vermeulen et al., 2001) en het onderzoek naar de arbeidsradar glastuinbouw, dat door ITS wordt uitgevoerd.

De volgende vijf glastuinbouwregio's worden aldus beschouwd:

- Westland: gemeenten Den Haag, Monster, 's-Gravenzande, Naaldwijk, De Lier, Wateringen, Schipluiden en Maasland;
- Aalsmeer en omgeving: gemeenten Aalsmeer, Haarlemmermeer, Uithoorn en Amstelveen;
- West-Utrecht: gemeenten Vleuten-De Meern en Harmelen;
- Overbetuwe: gemeenten Bemmelen en Huissen (Lingewaard);
- Oost-Brabant (verspreid liggend glas): gemeenten Asten, Heusden, Deurne, Uden, Boekel, Veghel en Mierlo.

De regio's Westland en West-Utrecht zijn gekozen vanwege de aanmerkelijke functieverandering van glastuinbouw en de relatief geringe beschikbaarheid aan nieuwe glastuinbouwprojectvestigingen in de nabijheid. In het Westland speelt de herstructurering op dit moment prominent; in West-Utrecht en in het bijzonder in Vleuten-De Meern nadert dit proces in afzienbare tijd zijn einde.

In Aalsmeer verdwijnt eveneens glastuinbouw door functieverandering, maar is in redelijke nabijheid vervangende glastuinbouwpercelen aanwezig. Dit laatste geldt ook voor

de regio Over-Betuwe. Bovendien is in beide gebieden de herstructurering nog vol op gaande.

De regio Oost-Brabant is geselecteerd vanwege de kleine concentraties glastuinbouw en de veel verspreid liggende glastuinbouwbedrijven.

Tijdshorizon

Met betrekking tot de tijdshorizon wordt gedeeltelijk aangesloten op de studie van Vermeulen et al. (2001). Dit onderzoek beschouwt het tijdstraject vanaf 1987 tot en met 2006, waarbij het meest recente jaar waar voor alle regio's de relevante gegevens beschikbaar zijn (2000) als basisjaar wordt gehanteerd. Ter informatie is voor enkele regio's ook informatie opgenomen over 2001.

Het voorgaande houdt in dat de ontwikkelingen in de glastuinbouw vanaf 1987 tot en met 2000 worden geanalyseerd om de autonome ontwikkelingen in te schatten. De periode van 2000 tot en met 2006 wordt beschouwd om de toekomstige ontwikkelingen als gevolg van de herstructurering te verkennen.

Samenstelling glastuinbouw

In aansluiting op de studie van Vermeulen et al. (2001) is gekozen voor gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven met glasgroenten, snijbloemen of plotplanten (meer dan 2/3 deel van de nge¹ met glastuinbouw). Hierbij is het onderzoek gericht op de bedrijven die op één bepaald glastuinbouwgewas zijn gespecialiseerd (meer dan 2/3 deel van de nge glastuinbouw met dat gewas). Dit heeft betrekking op de navolgende gewassen: tomaat, paprika, komkommer, roos, chrysant, gerbera en potplanten. Daarnaast zijn de overige op de glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven meegenomen, die meerdere glastuinbouwgewassen in het teeltplan hebben.

Dienstverbanden

Met betrekking tot de soort dienstverbanden van glastuinbouwmedewerkers is in overleg met de begeleidingsgroep de volgende dienstverbanden in het onderzoek betrokken:

- vast dienstverband van 20 uur per week of meer;
- verbanden (vast of tijdelijk) met een duur van 8-11 maanden per jaar.

Medewerkers die onder de regeling seizoensarbeid vallen en inleenarbeid (via uitzendbureaus en loonbedrijven) worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Aanpak

Het onderzoek omvat de volgende werkzaamheden binnen de hiervoor genoemde kaders:

- het analyseren van de ontwikkelingen in de periode 1987-2000 ten aanzien van:
 - areaal en aantal bedrijven binnen de glastuinbouwsector en gewassen;
 - bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing in de glastuinbouw;
 - aantal werknemers werkzaam op glastuinbouwbedrijven;
 - aantal vacatures (binnen en buiten glastuinbouw);

¹ nge: Nederlandse grootte-eenheid, een maat voor de bedrijfsomvang.

- het inschatten van de ontwikkelingen in de komende 6 jaar (2000-2006) van het areaal glastuinbouw in de regio's, van het aantal werknemers en van het aantal vacatures onder invloed van autonome ontwikkeling en herstructurering;
- het bepalen van de omvang van de dienstverbanden die bij autonome ontwikkeling en door de herstructurering in de beschouwde vijf jaar op de arbeidsmarkt komen in de beschouwde regio's;
- het inschatten van de ontwikkeling van het aantal vacatures binnen de glastuinbouw en daarbuiten in de beschouwde vijf jaar;
- het vergelijken van het overschot/tekort aan werknemers en het aantal vacatures in de glastuinbouw in de beschouwde regio's in de periode 2000-2006.

2.2 Werkwijze

Het onderzoek is opgesplitst in 3 delen:

1. de ontwikkeling van het glastuinbouwareaal in de bestaande glastuinbouwregio's;
2. de effecten van areaalontwikkelingen, schaalvergroting en intensivering op de werkgelegenheid voor de werknemers in de bestaande centra;
3. het beoordelen van de herplaatsbaarheid van werknemers, die hun baan dreigen kwijt te raken, binnen en buiten de glastuinbouw.

Het onderzoek richt zich vooral op de kwantitatieve aspecten van de structuurverandering van de glastuinbouw op de werkgelegenheid van werknemers in de bestaande glastuinbouwgebieden.

Ad 1) Ontwikkeling glastuinbouwareaal in de bestaande regio's

Door autonome ontwikkelingen en onder invloed van de voorgenomen herstructurering van de glastuinbouw zal met name glas verdwijnen uit de zogenoemde overdrukgebieden. Daarnaast zal ook verspreid liggend glas op termijn naar de nieuwe vestigingslocaties verplaatsen. Bij structuurverandering (autonoom en herstructurering) in bestaande centra is sprake van twee ontwikkelingen. Ten eerste zullen bedrijven stoppen en voor een deel verplaatsen naar andere locaties (de overige bedrijven stoppen definitief). In de tweede plaats zal het vrijkomende areaal deels worden opgekocht door andere glastuinbouwbedrijven, die daarmee schaalvergroting weten te realiseren. Deze schaalvergroting zal vaak ook gepaard gaan met modernisering en intensivering.

Bij de uitvoering van het onderzoek zal voorzover mogelijk de effecten van autonome ontwikkeling en herstructurering op het areaal in beeld worden gebracht.

Voor de vijf glastuinbouwregio's zijn data verzameld over de periode 1987-2000. Over 2001 waren ook data beschikbaar, maar deze sloten wat betreft regio niet allemaal meer aan op de gebiedsindeling in het onderzoek. Zo zijn de regio's West-Utrecht en Overbetuwe door de gemeentelijke herindeling gewijzigd in de samenstelling van gemeenten.

Voor de inschatting van de ontwikkelingen van de structuurverandering en de werkgelegenheid in de geselecteerde regio's is uitgegaan van de periode 2000 tot 2006. Hierbij is mede uitgegaan van de CBS-Meitelling en gebruikgemaakt van inschattingen uit reeds eerder uitgevoerde verkenningen door het LEI (bijvoorbeeld *Kansen voor kassen*) en het

Centraal Planbureau. Tevens is informatie verzameld bij regionale en lokale instanties om nader inzicht te krijgen in de autonome ontwikkeling en herstructurering.

Hierbij is tevens een onderverdeling gemaakt in de belangrijkste gewassen, omdat het aantal werknemers per hectare kan/zal verschillen. De onderlinge areaalverhouding tussen de gewassen binnen de glastuinbouwsector is in de beschouwde tijdsperiode gelijk gehouden.

Daarnaast is met betrekking tot overheidsstimuleringsmiddelen, om de herstructurering te bevorderen, een overzicht opgesteld van het instrumentarium, zoals investeringssubsidies, afbraaksubsidies voor glas en stimuleringsmiddelen voor de glastuinbouwvoorkeurslocaties.

Bij de inschatting van de regionale ontwikkeling van glastuinbouw in de bestaande (overdruk)gebieden is voor zover mogelijk rekening gehouden met de mate en snelheid waarin op de nieuwe locaties grond beschikbaar komt voor glastuinbouwvestiging (Voortgangsrapportages Commissie Bukman en EC-LNV).

De structuurverandering heeft tot gevolg dat bedrijven zich verplaatsen naar andere locaties of stoppen. Het verplaatsen zal binnen en buiten de regio plaatsvinden. In kaart zal worden gebracht hoe de bedrijfsverplaatsingen zich qua afstand in het verleden (autonoom) hebben voltrokken en zich naar verwachting de komende zes jaar zullen gaan voltrekken mede onder invloed van overheidsstimuleringsmiddelen.

Het areaal glas dat vrijkomt doordat bedrijven verplaatsen of stoppen, zal enerzijds worden benut voor uitbreiding van bestaande bedrijven en anderzijds voor functieverandering (wonen, werken, natuur en recreatie). Dit betekent dat ingeschat wordt welk deel van het vrijkomende areaal glas naar verwachting wordt gebruikt door andere bedrijven en welk deel zijn glastuinbouwfunctie verliest.

Ad 2) Effecten van areaalontwikkelingen, schaalvergroting en intensivering op de werkgelegenheid

Het gefaseerd verdwijnen van areaal glastuinbouw uit de bestaande (overdruk)gebieden en de uitbreiding en intensivering van bestaande bedrijven zal effect hebben op het aantal en de mix van de beschouwde dienstverbanden.

Voor de geselecteerde dienstverbanden is gebruikgemaakt van informatie uit de studie Verkenning beroepsbevolking in de glastuinbouw (Vermeulen et al., 2001) en van gegevens van het CBS, PT en Actor.

Voor de beschouwde dienstverbanden wordt vervolgens nagegaan in welke mate werknemers meegaan of meeverhuizen met het bedrijf. Daarnaast zijn interviews gehouden met verplaatste en gestopte tuinders, met werknemers en met adviesinstanties, die verplaatsingen hebben begeleid.

Op basis van het vrijkomende areaal glas in de bestaande gebieden wordt berekend welke aantallen werknemers per dienstverband op de arbeidsmarkt komen, waarvoor een andere werkkring moet worden gevonden.

Ad 3) Beoordelen herplaatsbaarheid van werknemers binnen/buiten de glastuinbouw

In dit deel is nagegaan of werknemers die door de structuurverandering in de glastuinbouw hun baan verliezen weer herplaatst kunnen worden binnen de glastuinbouw of elders in de regio.

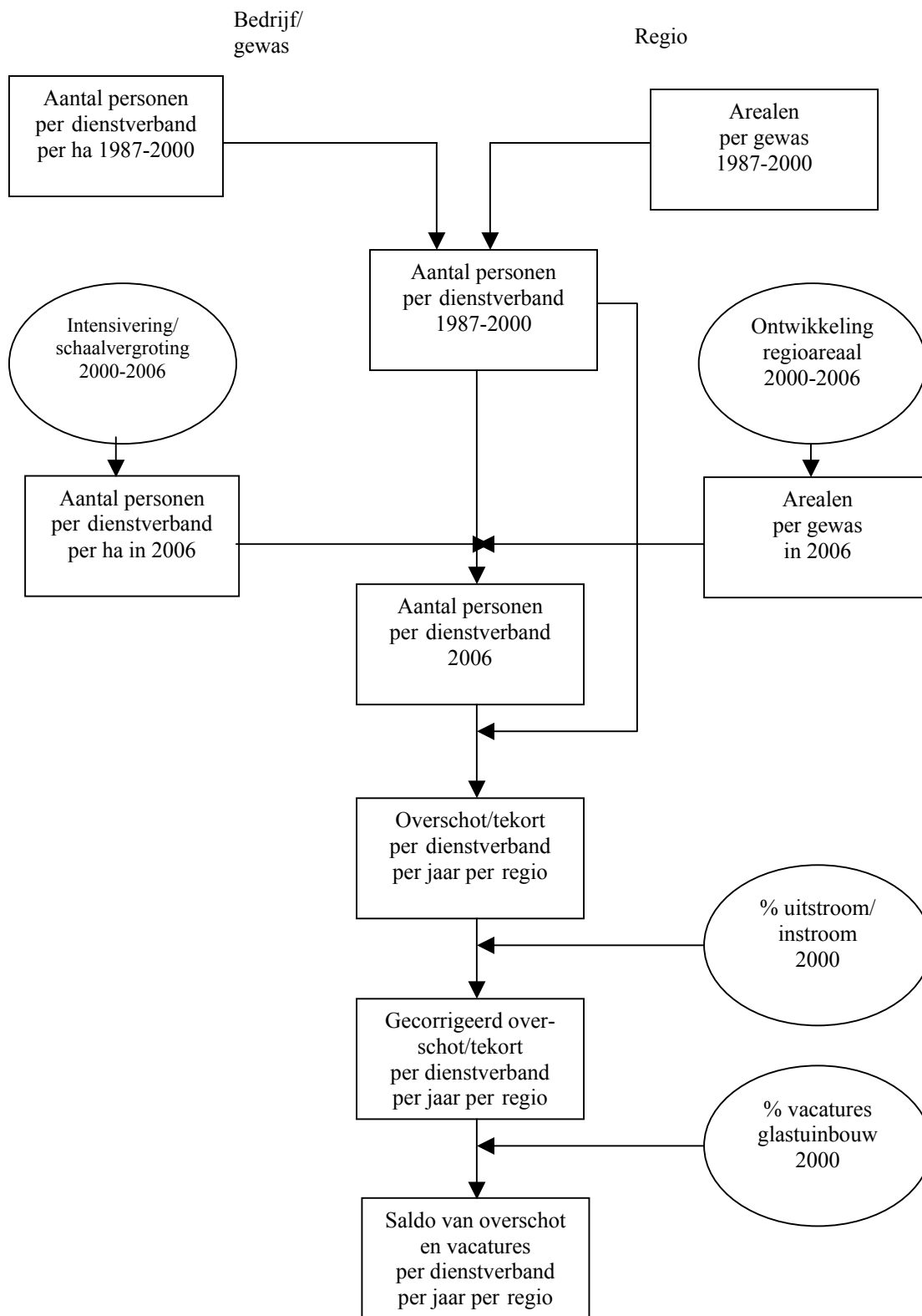
In eerste instantie is aantal vacatures binnen de glastuinbouw bepaald en ingeschat hoe deze zich de komende jaren zal ontwikkelen, mede op basis van de geschatte areaalontwikkelingen. Bij de bepaling van het aantal vacatures wordt rekening gehouden met natuurlijk verloop. Voor dit laatste is een inschatting gemaakt op basis van de uitstroom- en instroompercentages die voor de sector beschikbaar zijn (Centrale Organisatie Werk en Inkomen (CWI) en PT (arbeidsmonitor)).

Voor het overschot aan aanbod van arbeid is nagegaan of de werknemers naar aantal herplaatst kunnen worden binnen (en buiten) de glastuinbouw.

Informatie over het aantal vacatures uitgesplitst naar opleiding/functie-eisen is niet aanwezig, omdat dit geen verplicht kenmerk is bij de registratie van vacaturemeldingen. Bovendien geeft het CWI zelf aan dat het aantal geregistreerde vacatures kleiner is dan het werkelijk aantal vacatures in de glastuinbouw, omdat niet alles wordt gemeld. Veel vacatures worden via het informele circuit ingevuld. Het CWI schat dat haar registraties een bereikbaarheid heeft van ongeveer 30% van de arbeidsmarkt.

Het onderzoek beperkt zich tot een kwantitatieve benadering van enerzijds de uitstoot van werknemers (door bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing) en anderzijds het absorptievermogen van de regionale (glastuinbouw) arbeidsmarkt.

De werkwijze is in figuur 2.1 schematisch weergegeven.

Figuur 2.1 Rekenschema areaalontwikkeling en werkgelegenheidseffecten

3. Huidige structuur glastuinbouw

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste kenmerken beschreven van de vijf onderzochte regio's in de periode 1987-2000 (2001). Het betreft het areaal gespecialiseerde glastuinbouw, het aantal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven en het aantal personen werkzaam in de gespecialiseerde glastuinbouw.

Daarnaast wordt een overzicht gegeven van het instrumentarium dat wordt ingezet om de herstructurering van de glastuinbouw te stimuleren.

3.1 Areaal en aantallen glastuinbouwbedrijven

De arealen van op glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven zijn per regio voor een aantal jaren weergegeven in tabel 3.1. In bijlage 1 zijn de arealen per regio en per gewas opgenomen.

Tabel 3.1 *Areaal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001, in vijf regio's en in Nederland (in ha)*

Regio	1987	1992	1997	1999	2000	2001
Westland	3.389	3.539	3.304	3.344	3.248	3.208
Aalsmeer	550	591	560	559	551	541
West-Utrecht	96	127	119	68	62	. a)
Overbetuwe	128	136	131	129	126	.
Oost-Brabant	98	121	209	200	205	215
Subtotaal	4.261	4.514	4.343	4.300	4.192	.
Nederland	8.599	9.603	9.603	9.958	9.958	9.929

a) . = geen waarde.

Het areaal glastuinbouw is in het Westland in de periode vanaf 1992 (voor de eerste vier regio's qua areaal op haar hoogtepunt) met 331 ha afgenomen (ruim 9%); in Aalsmeer is dit 50 ha (8,5%). In West-Utrecht is het areaal met 65 ha (ruim 50%) verminderd en met name in de periode tussen 1997 en 1999 (ontwikkeling Vinexlocatie Leidsche Rijn). Het areaal glastuinbouw is in de Overbetuwe sinds 1992 met 10 ha (ruim 7%) afgenomen. Daarentegen is het areaal gespecialiseerde glastuinbouw in Oost-Brabant sinds 1992 met 94 ha (bijna 78%) toegenomen.

In het Westland komen alle onderscheiden gewassen substantieel voor (zie bijlage 1). In Aalsmeer ligt het accent op roos en potplanten. De vruchtgroentengewassen vormen de

belangrijkste gewassen in de regio's West-Utrecht en Oost-Brabant en in de Overbetuwe zijn de potplantengewassen prominent aanwezig. De categorie overige gewassen is in alle regio's een belangrijke groep qua areaalomsvang (tussen 21 en 37%).

De vijf onderscheiden regio's hadden in 1987 gezamenlijk 50% van het totale areaal gespecialiseerde glastuinbouw in Nederland. In 2000 is dit 42%, een daling met 8 procentpunten.

Een ander belangrijk structuurkenmerk van de glastuinbouw is het aantal bedrijven. In de land- en tuinbouw en ook in de glastuinbouw neemt het aantal bedrijven steeds verder af. Dit wordt overduidelijk getoond in tabel 3.2.

Tabel 3.2 Aantal op glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001 in vijf regio's en in Nederland

Regio	1987	1992	1997	1999	2000	2001
Westland	3.218	3.059	2.614	2.447	2.242	2.074
Aalsmeer	683	660	559	561	513	456
WestUtrecht	126	120	95	51	46	. a)
Overbetuwe	224	213	169	159	149	.
Oost-Brabant	124	128	181	161	155	151
Subtotaal	7.593	4.180	3.618	3.379	3.105	.
Nederland	10.460	10.231	9.015	8.540	8.086	7.550

a) . = geen waarde.

In de regio's Westland en Aalsmeer is het aantal bedrijven vanaf 1987 met 1.144 (35%) respectievelijk 227 (33%) afgenomen; een gemiddelde daling van bijna 82 respectievelijk 16 bedrijven per jaar. In de regio's West-Utrecht en Overbetuwe is het aantal bedrijven met 80 (63%) respectievelijk met 75 (33%) verminderd. In Oost-Brabant is het aantal bedrijven sinds 1987 weliswaar met 27 (21%) toegenomen, maar is ten opzichte van 1997 met 30 (16%) gedaald. Opvallend is dat in de regio Oost-Brabant het aantal gespecialiseerde bedrijven bij tomaat sinds 1997 weer toeneemt en bij potplanten nog steeds blijft toenemen (zie bijlage 2).

Het aantal bedrijven neemt sterk af in de bedrijfsgrootteklassen kleiner dan 2 ha. Daarentegen neemt het aantal bedrijven met een bedrijfsomvang van meer dan 3 ha de laatste vijf jaar in beperkte mate toe.

Tussen de onderzochte regio's zijn verschillen in gemiddelde omvang van de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven. Dit hangt samen met de samenstelling van de glastuinbouwgewassen in de betreffende regio (zie bijlage 1). In het Westland was in 2001 de gemiddelde bedrijfsgrootte 1,6 ha, in Aalsmeer 1,2 ha, in West-Utrecht 1,4 ha (2000), in de Overbetuwe 0,9 ha (2000) en in Oost-Brabant 1,4 ha.

Het aantal op glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven in de vijf regio's bedroeg in 1987 42% van alle gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in Nederland. In 2000 is dit aandeel teruggelopen naar 38%, een daling van 4 procentpunten.

3.2 Werkgelegenheid medewerkers

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van het aantal werknemers met betrekking tot de onderscheiden dienstverbanden weergegeven. De cijfers zijn weergegeven per regio en per dienstverband en voor Nederland (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 Aantal werknemers (vast 20-30 uur/wk, vast >30 uur/wk, tijdelijk 8-11 mnd.) en totaal aantal personen (inclusief ondernemer en gezin) op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven, uitgesplitst naar regio over de periode 1987-2001

Regio	1987	1992	1997	1999	2000	2001
<i>Westland</i>						
Vast: 20 - 30 uur	335	717	720	823	1.076	911
Vast: > 30 uur	5.336	7.240	5.559	5.381	6.267	5.692
Tijdelijk: 8-11 mnd.			133	123	106	
Totaal aantal personen a)	14.756	16.705	16.683	17.387	20.256	16.935
<i>Aalsmeer</i>						
Vast: 20 - 30 uur	168	239	187	284	265	292
Vast: > 30 uur	2.498	3.037	2.210	2.566	2.806	2.532
Tijdelijk: 8-11 mnd.			169	230	191	
Totaal aantal personen a)	4.384	4.945	4.545	5.062	5.725	4.678
<i>West-Utrecht</i>						
Vast: 20 - 30 uur	31	118	31	13	9	
Vast: > 30 uur	276	413	281	159	130	
Tijdelijk: 8-11 mnd.			1	0	2	
Totaal aantal personen a)	593	927	644	351	306	
<i>Overbetuwe</i>						
Vast: 20 - 30 uur	14	25	43	57	59	
Vast: > 30 uur	145	207	180	206	228	
Tijdelijk: 8-11 mnd.			63	25	30	
Totaal aantal personen a)	655	771	924	1.229	942	
<i>Oost-Brabant</i>						
Vast: 20 - 30 uur	20	77	139	137	193	173
Vast: > 30 uur	90	174	275	286	378	357
Tijdelijk: 8-11 mnd.			71	50	35	
Totaal aantal personen a)	452	748	1.407	1.406	1.653	1.424
<i>Nederland</i>						
Vast: 20 - 30 uur	1.236	2.683	2.957	3.618	4.468	4.525
Vast: > 30 uur	18.158	24.185	18.758	21.668	24.953	23.897
Tijdelijk: 8-11 mnd.			1.453	1.533	1.261	
Totaal aantal personen a)	46.209	56.042	60.366	6.8225	76.737	74.307

a) Alle personen werkzaam op het glastuinbouwbedrijf: ondernemer(s), gezinsleden en werknemers.

Bron: CBS, Actor.

Het aantal werknemers per hectare per dienstverband in een regio is weergegeven in bijlage 3). De aantallen werknemers hebben betrekking op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven.

Tabel 3.3 laat zien dat van de beschouwde dienstverbanden het grootste aantal werknemers werkzaam is in een vast dienstverband van 30 uur of meer per week. Het aandeel van het vaste dienstverband van > 30 uur in het totale aantal personen (inclusief ondernemer en gezinsleden) in de gespecialiseerde glastuinbouw lag in 1987 op 39% en schommelt de laatste 3 jaar rond de 32%. Het aandeel van de werknemers met een vast dienstverband van 20-30 uur in het totaal loopt in de periode 1987-2001 op van 2,7% in 1987 tot 6,1% in 2001. Het belang van het aantal werknemers met een tijdelijk dienstverband neemt in de periode 1997-2000 daarentegen zowel in absolute als in relatieve zin af (1997: 2,4% en 2000: 1,6%).

Het aandeel van het aantal werknemers met een van de drie onderscheiden dienstverbanden in het totaal aantal personen werkzaam op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven is in de jaren 1997-2000 stabiel en varieerde rond de 39%.

Uit tabel 3.3 blijkt dat landelijk gezien het aantal personen met een vast dienstverband van 20-30 uur per week vanaf 1987 alsmear is gestegen. In de periode 1987-1997 nam het aantal personen toe met 1.721 (+140%), het aantal personen is vanaf 1997 in vijf jaar toegenomen met 1.568 (+53%). In 2001 was de toename echter minder groot als in de jaren daarvoor. In de meeste regio's is ditzelfde beeld te zien. Een uitzondering hierop geldt voor West-Utrecht, dat haar oorzaak vindt in de sterke areaalafname in diezelfde periode.

Het vaste dienstverband van >30 uur per week laat ook in de periode 1987-2001 een stijgende lijn zien, maar het beeld is grilliger. In 2001 is het aantal personen met een vast dienstverband van >30 uur/week landelijk gezien met 1.056 (4,2%) afgenomen ten opzichte van 2000. Ditzelfde beeld is te zien in de regio's Westland (575 respectievelijk 9,2%), Aalsmeer (274 respectievelijk 9,8%) en Oost-Brabant (21 respectievelijk 5,6%).

Het aantal personen met een tijdelijk dienstverband (8-11 maanden) is landelijk gezien in 2000 ten opzichte van 1997 met 192 (circa 13%) afgenomen. De afname heeft vooral plaatsgevonden in 2000, terwijl tot 1999 nog sprake was van een toename. In het Westland, Overbetuwe en Oost-Brabant neemt het aantal personen met een tijdelijk dienstverband sinds 1997 af.

In tabel 3.4 is het aantal werknemers met een van de onderscheiden dienstverbanden en voor het totaal aantal personen (inclusief ondernemer en gezinsleden) uitgesplitst naar geslacht. Uit tabel 3.4 is af te leiden dat op landelijk niveau het percentage vrouwelijke personen (inclusief ondernemer en gezinsleden) is toegenomen van 28% in 1987 naar 40% in 2001. De laatste 3 jaar is dit stabiel en ligt dit op circa 40%. Ditzelfde beeld (verdeling naar mannelijke en vrouwelijke medewerkers in 1998 en 2000) blijkt uit cijfers van PT-Arbeidsmarktmonitor (www.tuinbouw.nl). Het gemiddeld aantal mannelijke en vrouwelijke personen per hectare bedroeg in 1987 3,87 respectievelijk 1,51 en is in 2001 toegenomen tot 4,48 respectievelijk 3,01. Het gemiddeld aantal vrouwelijke personen per hectare is op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in de periode 1987-2001 verdubbeld.

Tabel 3.4 Aantal werknemers (vast 20-30 uur/wk, vast >30 uur/wk, tijdelijk 8-11 mnd.) en totaal aantal personen (inclusief ondernemer en gezin) op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven, uitgesplitst naar geslacht en regio over de periode 1987-2001

Regio	1987		1992		1997		1999		2000		2001	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
<i>Westland</i>												
20 - 30 uur	159	176	250	467	294	426	291	532	448	628	313	598
> 30 uur	4.615	721	5.915	1.325	4.653	906	4.430	951	5.158	1.109	4.697	995
8 - 11 mnd.					82	51	64	59	46	60		
Totaal aantal personen a)	11.156	3.600	12.276	4.429	11.178	5.505	10.897	6.490	13.782	6.474	11.391	5.544
<i>Aalsmeer</i>												
20 - 30 uur	26	142	52	187	43	144	62	222	56	209	54	238
> 30 uur	2.088	410	2.467	570	1.794	416	1.992	574	2.258	548	2.039	493
8 - 11 mnd.					79	90	109	120	80	111		
Totaal aantal personen a)	3.021	1.363	3.445	1.500	2.958	1.587	3.477	1.585	3.414	2.311	3.222	1.456
<i>West-Utrecht</i>												
20 - 30 uur	19	12	37	81	19	12	5	8	6	3	.	.
> 30 uur	224	52	346	67	252	29	138	21	112	18	.	.
8 - 11 mnd.					0	1	0	0	1	1	.	.
Totaal aantal personen a)	411	182	599	328	469	175	241	110	237	69	.	.
<i>Overbetuwe</i>												
20 - 30 uur	8	6	7	18	8	35	14	43	20	39	.	.
> 30 uur	121	24	169	38	138	42	157	49	167	61	.	.
8 - 11 mnd.					24	41	8	18	8	27	.	.
Totaal aantal personen a)	430	225	503	268	533	391	724	505	541	401	.	.
<i>Oost-Brabant</i>												
20 - 30 uur	6	14	15	62	33	106	26	111	58	135	41	132
> 30 uur	68	22	103	71	195	80	195	91	272	106	251	106
8 - 11 mnd.					34	37	22	28	11	24		
Totaal aantal personen a)	279	173	374	374	735	672	709	697	841	812	735	689
<i>Nederland</i>												
20 - 30 uur	452	784	746	1.937	924	2.033	944	2.674	1.341	3.127	1.248	3.277
> 30 uur	15.487	2.671	19.493	4.692	15.057	3.701	16.923	4.745	19.700	5.253	18.674	5.223
8 - 11 mnd.					670	785	680	847	504	754		
Totaal aantal personen a)	33.265	12.944	38.126	1.7916	37.687	22.679	40.746	27.479	46.887	29.850	44.438	2.9869

a) Alle personen werkzaam op het glastuinbouwbedrijf: ondernemer(s), gezinsleden en werknemers.

Bron: CBS, Actor.

Zowel het aantal mannelijke als vrouwelijke personen werkzaam op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven is sinds 1987 gestegen. In 2001 neemt op landelijke niveau voor het eerst het totaal aantal mannelijke en vrouwelijke personen af, waarbij de daling

geheel voor rekening komt van de mannelijke personen. Het aantal vrouwelijke personen bleef in 2001 stabiel.

Het aantal vrouwelijke medewerkers met een van de onderscheiden dienstverbanden bedroeg in 1997 6.519 (28,7% van het totaal aantal vrouwelijke personen) en was in 2000 toegenomen tot 9.134 (30,6%). Het overgrote deel van de vrouwelijke personen is werkzaam in kortere dienstverbanden (< 20 uur per week of minder dan 8 maanden per jaar).

Het vaste dienstverband van >30 uur per week is qua aantal vrouwelijke werknemers het grootste van de drie dienstverbanden en bedraagt 16,3% van het totaal aantal vrouwelijke personen in 1997 en 17,5% in 2000. Voor het vaste dienstverband van 20-30 uur per week en het tijdelijke dienstverband bedraagt dit aandeel 9% respectievelijk 3,5% in 1997 en 10,5 respectievelijk 2,5% in 2000.

Alleen voor het vaste dienstverband van >30 uur per week zijn (op landelijk niveau) in aantallen meer mannelijke dan vrouwelijke medewerkers. Het percentage mannelijke medewerkers blijft al jaren gelijk en bedraagt circa 79%. Bij de andere dienstverbanden neemt het aandeel van de vrouwelijke medewerkers geleidelijk toe.

In de verschillende regio's is hetzelfde beeld te zien. Wel is opvallend dat in de regio Oost-Brabant het totaal aantal mannelijke en vrouwelijke personen (inclusief ondernemer en gezinsleden) in absolute en relatieve zin minder van elkaar verschillen.

In de CBS-statistieken was geen informatie beschikbaar over opleiding, leeftijd en herkomst van de medewerkers. Op basis van de arbeidsmarktmonitor van het PT (www.tuinbouw.nl) wordt informatie gegeven over leeftijd, genoten opleiding en de herkomst van de medewerkers (zie tabel 3.5). Deze informatie heeft betrekking op medewerkers in loondienst, waartoe zowel vaste als tijdelijke krachten worden gerekend (exclusief inleenkrachten, stagiaires, enzovoort).

Uit tabel 3.5 volgt dat het overgrote deel van de werknemers in de glastuinbouw een leeftijd heeft tussen 20 en 45 jaar (81% in 2000); dit is toegenomen met 10 procentpunten ten opzichte van 1998. Het aantal werknemer in loondienst beneden 20 jaar en ouder dan 45 jaar is in 2000 in aantal en in procenten afgenomen ten opzichte van 1998.

Uit aanvullende informatie van PT over 2000 is de leeftijdsverdeling van de werknemers als volgt: < 25 jaar: 53%; 25-35 jaar: 19%; 35-45 jaar: 15%; 45-55 jaar: 10% en > 55 jaar: 3%.

Wat betreft scholing was in 2000 18% van de werknemers in loondienst ongeschoold, had 55% een LBO-opleiding, had 24% een MBO-opleiding en 3% een HBO-opleiding. Het aantal ongeschoolde werknemers is in 2000 met 2 procentpunten afgenomen ten opzichte van 1998. Het gemiddelde opleidingsniveau van de werknemers is vanaf 1998 enigszins omhoog gegaan en met name door het grotere aantal en hogere percentage werknemers met een HBO-opleiding. In 2000 blijkt 40% van de geschoolde werknemers geen tuinbouwopleiding te hebben tegenover 42% met een tuinbouwopleiding. In 1998 bedroeg het percentage geschoolde werknemers zonder tuinbouwopleiding 28% en met een tuinbouwopleiding nog 52%.

Uit de Arbeidsmarktmonitor van PT blijkt bovendien dat in 2000 86% van de werknemers van autochtone en 14% van allochtone herkomst is en de laatste jaren stabiel is gebleven.

Tabel 3.5 *Leeftijd, scholing en herkomst van werknemers in loondienst in de glastuinbouw in 1998 en 2000 (in aantal en in %)*

	1998	2000	1998	2000
	aantal	aantal	in %	in %
Leeftijd				
- < 20 jaar	1.962	1.318	5	3
- 20 - 45 jaar	29.444	36.243	71	81
- > 45 jaar	10.224	7.127	25	16
Scholing				
- ongeschoold	8.373	7.799	20	18
- LBO-tuinbouw	13.693	11.260	33	26
- LBO-anders	8.544	12.356	21	29
- MBO-tuinbouw	7.499	6.436	18	15
- MBO-anders	2.859	4.022	7	9
- HBO/Universiteit tuinbouw	451	581	1	1
- HBO/Universiteit anders	169	737	0	2
Herkomst				
- autochtonen	36.396	38.360	87	86
- allochtonen	5.234	6.328	13	14

Bron: PT-Arbeidsmarktmonitor.

In bijlage 4 is hetzelfde overzicht opgenomen als in tabel 3.4, maar dan voor de glasgroente- en glasbloemensector (snijbloemen en potplanten) afzonderlijk. Uit bijlage 4 blijkt dat de verdeling van de werknemers in loondienst (vast en tijdelijk) naar leeftijd vrijwel gelijk is voor de beide subsectoren. Ook de herkomst van de werknemers in beide subsectoren komt qua verdeling overeen (en vooral in 2000).

Wat betreft scholing zijn er wel verschillen tussen beide subsectoren. Op de glasgroentebedrijven komen relatief meer ongeschoolde werknemers voor dan op de glasbloemenbedrijven (2000: 22 respectievelijk 15%). Op de glasbloemenbedrijven zijn meer werknemers met een LBO-opleiding werkzaam (56% in 2000) dan op de glasgroentebedrijven (47% in 2000). Op de glasbloemenbedrijven is daarnaast in 2000 het percentage werknemers met een HBO-opleiding (=4%) hoger dan op de glasgroentebedrijven (=1%).

3.3 Herstructurering instrumentarium

Met betrekking tot de herstructurering van de glastuinbouw wordt door de overheid een instrumentarium ingezet om dit proces te bevorderen. Dit instrumentarium omvat zowel regelingen ten behoeve van bestaande glastuinbouwbedrijven als voor nieuwe glastuinbouwbedrijven en -locaties. Hierna wordt een beknopt overzicht gegeven van dit instrumentarium.

3.3.1 Herstructurering bestaande glastuinbouwgebieden

Regeling Structuurverbetering Glastuinbouw 2002 (RSG-2002)

Op 22 april 2002 is de openstelling van de Regeling Structuurverbetering Glastuinbouw 2002 ingetreden (Staatscourant, 2002). De Regeling Structuurverbetering Glastuinbouw 2002 heeft tot doel de vernieuwing en verbetering van de bestaande structuur en verkaveling van individuele glastuinbouwbedrijven te bewerkstelligen. De regeling komt in de plaats van de Regeling Structuurverbetering Glastuinbouw, die in 1997 is ingesteld. Nieuw in de regeling is de subsidie voor het realiseren van clusterplannen. De regeling RSG 2002 biedt de mogelijkheid tot subsidiëring van:

- afbraak van verouderde glasopstanden en bedrijfsgebouwen;
- de ontwikkeling van een clusterplan;
- investeringen ten behoeve van de reconstructie van bestaande glastuinbouwkavels.

De RSG 2002 is meer gebiedsgericht opgezet. De hoogte van het subsidiebedrag is afhankelijk van het aantal vierkante meters te herstructureren glasoppervlak. Deze benadering strookt beter met het doel van de regeling: herstructurering van een bepaald oppervlak aan glastuinbouwkavels.

De subsidie voor clusterplannen beoogt ondernemers te stimuleren samen te werken en een gezamenlijk herstructureringsplan voor het betrokken gebied te realiseren. De afbraaksubsidie is bedoeld voor ondernemers die hun bedrijf willen beëindigen en willen verkopen aan een collega.

De investeringsubsidie is bedoeld voor bedrijven die willen investeren in uitbreiding en modernisering ter verbetering van de bedrijfsstructuur. Om het bereik van de regeling te verbeteren is de lijst met investeringen waarvoor subsidie kan worden verkregen, beperkt tot investeringen in Groen Label Kassen.

In de regeling is een aantal grenzen opgenomen wat betreft de hoogte van het subsidiebedrag en de voorwaarden om ervoor in aanmerking te komen.

Infrastructuurregeling Glastuinbouwgebieden

De Infrastructuurregeling Glastuinbouwgebieden (sinds 1997) heeft tot doel het subsidiëren van de aanleg of verbetering van infrastructurele en daarmee samenhangende landschappelijke en recreatieve voorzieningen. Gebieden met een vastgesteld infrastructuurplan (Westland en Aalsmeer) komen voor deze regeling in aanmerking. Het initiatief ligt bij de betreffende provincies die een meerjareninvesteringsprogramma opstellen.

Stallingsbedrijf

Het stallingsbedrijf beoogt het ondersteunen van het vrijkomen van ruimte en verplaatsen van bedrijven door het verwerven van gronden en het faciliteren van vrijwillige herstructurering. Het Stallingsbedrijf is in 2001 opgericht in de vorm van een PPS-constructie. Deelnemende partijen zijn LNV, PT, OPP en LTO. Het stallingsbedrijf zal naar verwachting vooral een rol kunnen spelen bij de herstructurering van de oude gebieden. Het stallingsbedrijf opereert niet als projectontwikkelaar.

3.3.2 Herstructurering/ondersteunen nieuwe glastuinbouwgebieden

Stimuleringsregeling Inrichting Duurzame Glastuinbouwgebieden (STIDUG)

De Stimuleringsregeling Inrichting Duurzame Glastuinbouwgebieden is een regeling voor de besteding van ICES-II-gelden voor de glastuinbouw. Doel van deze regeling is te stimuleren dat projectvestigingen voldoen aan diverse duurzaamheidscriteria. Deze criteria zijn opgesteld in het kader van het Glami-convenant door de commissie Ruimtelijke Inrichting Glastuinbouw (RIG). In 2001 leidde dat tot een toekenning van subsidies voor Emmen, Koekoekspolder en Grootslag. In 2002 vindt een nieuwe openstelling plaats.

CO₂-reductieplan

In het kader van het CO₂-reductieplan kan subsidie worden verkregen voor grootschalige projecten. Het gaat hierbij om de NIRIS-regeling (niet-industriële restwarmte) van VROM en regelingen van EZ. In de EZ-regeling zijn 5 (deel) programma's onderscheiden.

De voorwaarden aan deze regelingen lijken niet beperkend te zijn voor diverse projecten in de glastuinbouw. Dit geldt echter niet voor kleinschalige initiatieven (clustergewijze initiatieven), die veelal niet aan de gevraagde minimale CO₂-emissiereductie kunnen voldoen.

4. Bedrijfsbeëindiging, -verplaatsing en werkgelegenheid

4.1 Inleiding

In een glastuinbouwgebied starten, beëindigen en verplaatsen bedrijven met een zekere regelmaat. Het proces dat zich hierbij voltrekt wordt beïnvloed door conjunctuurschommelingen (algemene economische ontwikkelingen), planologische besluitvorming van overheden en de situatie op de individuele bedrijven.

In tijden van laagconjunctuur komt een deel van de bedrijven door aanhoudende slechte rentabiliteitscijfers in financieringsproblemen (niet kunnen voldoen aan de rente en aflossingsverplichtingen). Het is bekend dat land- en tuinbouwbedrijven in meerderheid gezinsbedrijven zijn die deze economisch ongunstige situatie lang kunnen 'uitzingen'. In de glastuinbouw vindt bij uitstek een kapitaalsintensivering plaats, waardoor deze bedrijven een steeds grotere kapitaalslast dragen. In de tweede helft van de jaren negentig was tijdens de economisch recessie in de glastuinbouw een aantal bedrijven om financiële redenen genoodzaakt te stoppen. In tijden van een opklimmende conjunctuur krijgt een deel van de tuinders weer vertrouwen in de economie en investeren na enkele goede jaren weer in vernieuwing en uitbreiding. Daarnaast besluiten individuele tuinders te verplaatsen naar een andere locatie (binnen dan wel buiten de regio) wanneer de bedrijfsomvang of bedrijfsstructuur niet meer optimaal is gelet op de eisen van de tijd en om continuïteitsperspectief te houden voor de toekomst. De vrijkomende bedrijven kunnen een vervolg krijgen door andere (startende) tuinders of een andere bestemming krijgen. Bovendien durven starters weer meer op zoektocht te gaan om een bestaand bedrijf over te nemen of een bedrijfslocatie voor nieuwvestiging te vinden. Dit proces heeft zich afgetekend na de hiervoor genoemde recessie.

In glastuinbouwgebieden - met name in het Westen van het land - vindt door planologische besluitvorming van overheden stedelijke ontwikkeling plaats (naast woningen, bedrijven en infrastructuur ook ruimte voor groen en recreatie). Voor glastuinbouwbedrijven kan dit betekenen dat bij bestemmingsplanwijzigingen de functie glastuinbouw in een gebied kan veranderen ten gunste van andere gebruiksfuncties. Door de functieverandering zullen tuinders zich moeten beraden wat zij met hun bedrijf voor hebben. Wat zij zullen besluiten wordt vooral bepaald door hun specifieke bedrijfssituatie (zie hierna). Aan de andere kant wordt door planologische besluitvorming nieuwe projectlocaties aangewezen waar tuinders, die moeten wijken, een nieuwe start kunnen maken. In 1999 zijn 10 voorkeurslocaties aangewezen in het kader van het Bestuurlijk Afsprakenkader tussen de overheid en LTO-vakgroep Glastuinbouw (LNV, 1999). In de meeste voorkeurslocaties is het proces in gang gezet om het glastuinbouwgebied tot ontwikkeling te brengen. Drie locaties (Grootslag, Rundedal en Koekoekspolder) hebben daarvoor in 2001 een subsidie gekregen uit de STIDUG-regeling. In het kader van de *Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening* is het overheidsbeleid gericht op het concentreren van glastuinbouw in bepaalde gebieden (waar onder de voorkeurslocaties), op het duurzaam en multifunctioneel inrichten van glastuinbouwgebieden en op het vermijden en terugdringen van gespreide vestiging van glastuinbouwbedrijven. Met betrekking tot het laatste worden regionaal (streekplannen) en

lokaal (bestemmingsplannen) planologische besluiten genomen om de uitbreidingsmogelijkheden van bedrijven op de bestaande bedrijfslocatie aan banden te leggen. Zo mogen bestaande bedrijven bij gespreide vestiging zich niet verder uitbreiden dan tot 3 ha glas. Wanneer deze bedrijven nabij natuurgevoelige gebieden liggen is de uitbreiding slechts tot maximaal 2 ha toegestaan. Voor individuele bedrijven betekent dit dat het proces van schaalvergroting (met name in de intensieve glasgroente- en snijbloementeel) in deze gebieden slechts kan worden bereikt door het opkopen van naburige bedrijven of zich elders te vestigen. De vrijkomende bedrijven (mits het een glastuinbouwbestemming behoudt) kunnen door startende of doorgroeiende tuinders worden overgenomen.

Een laatste maar zeker niet onbelangrijke factor in dit geheel is de tuinder en zijn bedrijfssituatie. Het hangt van de financieel-economische positie van het bedrijf en van de tuinder zelf af of het bedrijf stopt, doorgaat of verplaatst. Wanneer de financiële positie slecht is, zal het voortbestaan van het bedrijf op de lange duur worden beëindigd door de tuinder of op aangeven van de financier(s). Deze situatie kan zich voordoen bij laagconjunctuur, bij bestemmingsplanwijzigingen en bij uitbreidingsplannen van collega tuinders. Daarnaast komt het voor dat de tuinder gezien zijn leeftijd en zijn opvolgingssituatie (geen opvolger) besluit te stoppen. Vooral bij functiewijziging van glastuinbouwgebieden komen de betrokken tuinders voor de keuze te staan welke plannen zij voor de toekomst hebben. Deze gebeurtenissen hebben zich in de jaren negentig voltrokken in onder meer het Westland (Wateringse Veld), Aalsmeer (oude centrum) en West-Utrecht (Vinexlocatie Leidsche Rijn). In deze situatie zullen de financieel-economische positie van het bedrijf, de leeftijd van de tuinder en zijn opvolgingssituatie bepalen welke keuze wordt gemaakt. Stoppen of verplaatsen?

4.2 Bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing

Om een indruk te krijgen van de beëindiging en verplaatsing van glastuinbouwbedrijven - (mede) onder invloed van de structuurverandering van de glastuinbouw - en de gevolgen daarvan voor de werkgelegenheid van de medewerkers in de beschouwde regio's is een -niet-representatieve - enquête gehouden onder ondernemers en enkele medewerkers. In totaal zijn 38 ondernemers telefonisch geënuquêteerd. Van een klein aantal medewerkers is informatie verkregen over hun motieven en redenen in het geval dat bedrijven stopten of verplaatsten.

De ondernemers zijn voornamelijk afkomstig uit de regio Aalsmeer e.o. en het Westland. Ook in de overige regio's zijn enkele ondernemers gehoord.

Van de 38 bedrijven zijn in de afgelopen 5 jaar 25 bedrijven gestopt met glastuinbouwactiviteiten en zijn 13 bedrijven verplaatst naar een andere locatie binnen en buiten de regio. De gemiddelde bedrijfsomvang was 16.232 m² en varieerde van circa 2.000 m² tot 60.000 m². Het aantal bedrijven kleiner dan 1 ha was 12; tussen 1 en 2 ha: 15; tussen 2 en 3 ha: 6; tussen 3 en 4 ha: 3; tussen 4 en 5 ha: 1; en er was 1 bedrijf groter dan 5 ha. Van de gestopte of verplaatste bedrijven was ruim 70% kleiner dan 2 ha.

Met betrekking tot de gestopte bedrijven hadden 21 ondernemers geen opvolger. Een belangrijke reden tot het stoppen met de bedrijfsuitoefening was de verkoop van het perceel aan collega tuinders of gemeenten respectievelijk projectontwikkelaars (actie ging uit

van de opkoper). In 11 van de 25 gevallen lag het initiatief tot verkoop bij de tuinder. In vier gevallen had dit te maken met financieel-economische redenen en zevenmaal met de leeftijd van de ondernemer.

Van de 25 gestopte bedrijven is het perceel in 19 gevallen overgegaan in andere glastuinbouwhanden; in de overige 6 gevallen heeft het perceel een andere functie gekregen (zoals woningbouw en infrastructuur).

Van de 13 verplaatste bedrijven zijn 6 bedrijven binnen de regio en 7 bedrijven naar locaties buiten de regio verplaatst. Na het verplaatsen is in 5 gevallen het glastuinbouwbedrijf in een ongeveer identieke bedrijfsomvang gecontinueerd. In de overige 8 gevallen is met de verplaatsing een aanmerkelijke schaalvergroting tot stand gebracht. Van de 13 verplaatste bedrijven is in 5 gevallen het oude perceel overgenomen door andere tuinders; in de andere 8 gevallen heeft het perceel een andere bestemming gekregen.

4.3 Werkgelegenheid

Voor de 38 bedrijven die zijn beëindigd of verplaatst, is ook de situatie in kaart gebracht met betrekking tot de vaste medewerkers met een werkweek van 20 uur of meer en de tijdelijke medewerkers met een contract van 8-11 maanden.

Van de 38 bedrijven hadden 14 bedrijven geen medewerkers in vaste dienst met een contract van 20 uur of meer per week en geen tijdelijke medewerkers met een 8-11 maandencontract. Van deze 14 bedrijven zijn 11 bedrijven gestopt en zijn 3 bedrijven verplaatst (binnen de regio). De gemiddeld bedrijfsomvang van de bedrijven zonder deze groepen medewerkers was circa 6.700 m² (3.000-15.000 m²).

In totaal waren van de drie categorieën medewerkers 146 personen werkzaam op 24 bedrijven. De gemiddelde omvang van deze bedrijven was bijna 21.800 m². Per gemiddeld bedrijf waren 6,1 personen van de beschouwde dienstverbanden aanwezig.

Van het totaal aan personen (146) waren 137 personen in vaste dienst (94%); 14 met een werkweek van 20-30 uur (10%) en 123 met een werkweek > 30 uur (84%). Daarnaast waren 9 personen in tijdelijke dienst (6%). De beschouwde bedrijven hadden dus voor het overgrote deel vaste medewerkers in dienst met een werkweek van 30 uur of meer.

Op het gemiddelde bedrijf was het aantal medewerkers: vast 20-30 uur/week: 0,6 (0,26/ha), vast > 30 uur/week: 5,1 (2,35/ha) en tijdelijk: 0,4 (0,17/ha).

Van 35 bedrijven is informatie verkregen over de situatie van de medewerkers nadat de bedrijven waren gestopt of verplaatst; het betrof 114 medewerkers. Voor drie bedrijven was dit (nog) niet mogelijk, omdat de wijziging in de bedrijfssituatie het komende half jaar zijn beslag zal krijgen.

Van alle beschouwde medewerkers zijn 10 vaste medewerkers (8,8%) gestopt met werken; alle met een werkweek van 30 uur of meer. Het betrof hier drie bedrijven, die allemaal zijn gestopt. Een medewerker is vanwege leeftijd (> 60 jaar) gestopt. Vier medewerkers zijn (via de ziektewet) in de WAO terechtgekomen en in vijf gevallen zijn de medewerkers (na een ontslagvergunning) in de WW beland. Op de verplaatste bedrijven zijn geen medewerkers definitief gestopt met werken.

Van de betrokken categorieën werknemers zijn in totaal 100 medewerkers (87,7%) werkzaam gebleven in de glastuinbouw. Slechts 4 werknemers (3,5%) hebben buiten de

glastuinbouw een werkkring gevonden. Deze hadden en behielden een werkweek van meer 30 uur of meer.

In tabel 4.1 is de situatie met betrekking tot de medewerkers op de gestopte bedrijven weergegeven.

Tabel 4.1 Bestemming werknemers na bedrijfsbeëindiging, uitgesplitst naar categorie dienstverband (in % per dienstverband) en aantal werknemers per dienstverband en per bestemming werknemer a)

Bestemming werknemers dienstverbanden	Gestopt	Glastuinbouwbedrijf	Niet-glastuinbouwbedrijf	Totaal	Aantal werknemers
Vast: 20-30 uur/wk	0	100	0	100	6
Vast: > 30 uur/wk	19	77	4	100	52
Tijdelijk: 8-11 mnd.	0	100	0	100	2
<i>Aantal werknemers</i>	<i>10</i>	<i>48</i>	<i>2</i>		<i>60</i>

a) Indicatieve cijfers (niet-representatieve enquête).

Uit tabel 4.1 blijkt dat het merendeel van de medewerkers van de gestopte bedrijven binnen de glastuinbouw werkzaam blijft.

Op de 13 verplaatste bedrijven zijn 30 medewerkers (allen met een werkweek van 30 uur of meer) meegegaan naar de nieuwe bedrijfslocatie. Voor de verplaatsing binnen de regio betrof dat 12 medewerkers; 18 medewerkers zijn met het bedrijf naar een locatie buiten de regio meegegaan. Tabel 4.2 geeft de situatie van de medewerkers voor de verplaatste bedrijven weer.

Tabel 4.2 Bestemming werknemer na bedrijfsverplaatsing, uitgesplitst naar categorie dienstverband en naar bestemming van het bedrijf (in % per dienstverband) en aantal werknemers per dienstverband en per bestemming werknemer a)

Bestemming werknemer	Gestopt		Mee met bedrijf		Niet mee met bedrijf glastuinbouw		Niet mee met bedrijf niet-glastuinbouw		Totaal		Aantal werknemers	
	in regio	uit regio	in regio	uit regio	in regio	uit regio	in regio	uit regio	in regio	uit regio	in regio	uit regio
Vast 20-30 u/w	- b)	0	-	0	-	100	-	0	-	100	0	3
Vast > 30 u/w	-	-	92	47,5	8	47,5	0	5	100	100	13	38
Tijdelijk 8-11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
<i>Aantal werkn.</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>12</i>	<i>18</i>	<i>1</i>	<i>21</i>	<i>0</i>	<i>2</i>			<i>13</i>	<i>41</i>

a) Indicatieve cijfers (niet-representatieve enquête).

b) Betreft geen enkele medewerker.

Uit tabel 4.2 blijkt dat bij bedrijfsverplaatsing binnen de regio ruim 90% van de medewerkers (vast: > 30 uur/week) op die bedrijven meegaat met het bedrijf. De overige 8% vindt een werkkring op andere glastuinbouwbedrijven (afstand binnen de regio is voor hen

een obstakel). Bijna 50% van de vaste medewerkers met een >30 uryge werkweek gaat bij bedrijfsverplaatsing buiten de regio mee het glastuinbouwbedrijf. Een even groot deel vindt een baan bij andere bedrijven in de regio. Een klein deel (5%) vindt een betrekking bij een niet-glastuinbouwbedrijf.

Bij een bedrijfsverplaatsing naar een locatie buiten de regio zijn alleen medewerkers met een vast dienstverband van 30 uur of meer per week meegegaan. Dit is geenszins verwonderlijk, omdat een bedrijfsverplaatsing uit de regio meestal een verhuizing van de medewerkers inhoudt. De betreffende medewerkers zijn veelal kostwinner en in zekere mate economisch gebonden aan het bedrijf. Voor medewerkers met een parttime functie zal de economische gebondenheid aan het bedrijf meestal minder zijn (eventueel eerder het geval voor de partner met een fulltime functie) en zullen sociale contacten met familie, vrienden en kennissen een grote drempel vormen om mee te gaan met het glastuinbouwbedrijf.

In totaal hebben 74 (exclusief gestopte) medewerkers (65%) een betrekking bij een andere 'baas' gevonden. Ten aanzien van de wijze waarop deze medewerkers werden begeleid bij het vinden van een baan, werd in de meeste gevallen door het bedrijf cq. ondernemer(s) een regeling getroffen. In 4 gevallen (circa 10%) werd de hulp ingeschakeld van de personeelsdienst van een sectororganisatie. Eenmaal (2,5%) werd een commercieel begeleidingsbureau ingeschakeld.

In twee gevallen werd door de betreffende ondernemer een ontslagvergunning bij het arbeidsbureau aangevraagd en verkregen.

Met betrekking tot de functies die de glastuinbouwmedewerkers bekleedden, waren er onder de 114 medewerkers 7 personen bedrijfsleider, voorman of afdelingshoofd. Deze 7 personen waren allen mannen. De overige 107 medewerk(st)ers waren zogeheten teeltmedewerkers.

De betrokken werknemers waren overwegend van het mannelijke geslacht. In totaal waren 30 vrouwelijke medewerkers werkzaam op de bedrijven (circa 20%). Van deze vrouwen hadden 21 een vast en 9 een tijdelijk dienstverband. De vrouwen met een vast dienstverband hadden meestal een part-time functie (< 30 uur per week). De medewerkers met een tijdelijk dienstverband waren allen van het vrouwelijke geslacht.

Conclusies

- van de gestopte glastuinbouwbedrijven was 70% kleiner dan 2 ha en was ruim 30% kleiner dan 1 ha. Driekwart van deze bedrijven had geen bedrijfsopvolger;
- bij bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing vinden bijna alle werknemers met een vast (>20 uur per week) en tijdelijk (8-11 maanden per jaar) dienstverband werk (waarvan meer dan 80% binnen de glastuinbouw);
- bij bedrijfsverplaatsing binnen en buiten de regio blijken alleen werknemers met een vast dienstverband van 30 uur of meer week met het glastuinbouwbedrijf mee te gaan. Bij verplaatsing binnen de regio bedraagt dit ruim 90% en naar een locatie buiten de regio is dit bijna 50% van de werknemers met dit dienstverband;
- de begeleiding van de werknemers bij het vinden van een andere baan werd voor het merendeel door de ondernemers zelf gedaan.

5. Glastuinbouwontwikkeling richting 2006

5.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is de situatie met betrekking tot de structuur en de werkgelegenheid in de glastuinbouwregio's beschreven voor de periode 1987 tot en met 2000 (2001). Hierna wordt de ontwikkeling aangegeven voor de periode 2000 tot 2006, waarop het onderzoek zich met name richt.

Alvorens hierop in te gaan, wordt eerst het proces van structuurverandering door autonome ontwikkelingen en herstructurering beschreven.

Structuurverandering glastuinbouw: autonome ontwikkeling en herstructurering

Bij stedelijke ontwikkeling van gebieden met daar aanwezige glastuinbouw liggen er verschillende claims op de beperkte beschikbare ruimte. De glastuinbouw legt (afhankelijk van de locatie) een groot beslag op deze ruimte. Door de toenemende druk vanuit andere gebruiksfuncties (wonen, andere bedrijvigheid, verkeer en vervoer, recreatie en natuur) zal de glastuinbouw steeds meer ruimte moeten afstaan. Het proces dat hierbij al jaren gaande is, is dat glastuinbouw vanuit de stedelijke gebieden verschuift naar van de centra verder weg gelegen locaties. Enerzijds verdwijnt glas uit een gebied of regio en anderzijds ontstaat nieuw glas. Vaak gebeurt(de) dit lokaal en in een relatief beperkte omvang. Dit proces is als een autonome ontwikkeling te beschouwen. In dit proces is ook besloten dat (wijken-de) tuinders stoppen of verplaatsen (bij uitkoop van het bedrijf). Daarnaast is hieronder ook begrepen dat starters zich vestigen in bestaande en in nieuwe locaties.

Op bepaalde momenten vindt er op grote(re) schaal functieverandering van glastuinbouwlocaties plaats, wat een groot aantal bedrijven en inherent areaal betreft. Deze ontwikkeling wordt niet als autonome ontwikkeling beschouwd.

De laatste 10 jaar is in stedelijke gebieden de druk vanuit de andere gebruiksfuncties op het daar aanwezige glastuinbouwareaal verder toegenomen. De functieverandering vraagt grote oppervlaktes van de glastuinbouw. In het Bestuurlijk Afsprakenkader is als tegemoetkoming naar de glastuinbouwsector door de overheid en het georganiseerd tuinbouwbedrijfsleven (LTO-vakgroep Glastuinbouw) een afspraak gemaakt wat betreft nieuwe locaties waar glastuinbouw zich kan vestigen (de tien voorkeurslocaties).

Tegelijkertijd is in het midden van de jaren negentig als gevolg van de recessie in de glastuinbouw de herstructurering van de glastuinbouwsector hoog op de agenda gekomen. Met de herstructurering wordt gepoogd de glastuinbouwsector een nieuwe impuls te geven om haar concurrentiepositie te versterken ten opzichte van haar belangrijkste concurrenten. Herstructurering houdt enerzijds een revitalisering in van de bestaande glastuinbouw in de oudere gebieden, zoals het Westland en Aalsmeer, en anderzijds het inrichten van nieuwe gebieden met glastuinbouwbedrijven. In dit onderzoek is de aandacht vooral gericht op de bestaande glastuinbouwgebieden. Bij het revitaliseren van bestaande glastuinbouwpercelen zullen enerzijds tuinders wijken (stoppen of verplaatsen) en anderzijds tuinders blijven

(uitbreiden en/of moderniseren). Per saldo neemt de verhouding brutoglas en nettoglas bij revitalisering toe ten gevolge van verbreding van de infrastructuur, inpassing in de omgeving en ruimtevragende glastuinbouwvoorzieningen.

5.2 Areaalontwikkeling glastuinbouw

Voor de periode 2000-2006 is een inschatting gemaakt van de ontwikkeling van het areaal op basis van de ontwikkelingen in de periode 1987-2000 en op basis van gesprekken met vertegenwoordigers van gemeenten, provincies en (gewestelijke) sectororganisaties. Een uitgebreide beschrijving is opgenomen in bijlage 5.

Op basis van de gesprekken met de hiervoor genoemde vertegenwoordigers kan de volgende ontwikkeling van het areaal in de onderscheiden regio's worden geschetst.

Westland

De komende jaren staat een (ingrijpende) functieverandering van glastuinbouwpercelen op het programma in het kader van onder andere de ontwikkeling van Westlandse zoom en het Integraal Ontwikkelingsplan Westland. Verwacht wordt dat in de periode 2001-2006 circa 466 brutohectare glastuinbouw zal verdwijnen ten gunste van woningbouw, infrastructuur, groen en recreatie. Uitgedrukt in oppervlakte nettoglas betekent dat circa 380 ha bij een verhouding tussen brutoglas en nettoglas van 1:0,8 (Alleblas en Mulder, 1997); zie ook bijlage 5. Het areaal glas neemt in de periode 2000-2006 af met 418 ha.

Voor de ontwikkeling van de Westlandse Zoom (met name woningen) zal 107,1 ha brutooppervlakte (uitgeefbaar) in Den Haag een functieverandering ondergaan. Vanaf 2002 loopt het erfpacht af dat de bedrijven met de gemeente Den Haag hebben (zie bijlage 5). Hiermee zal circa 85 ha nettoglas verdwijnen.

Aalsmeer e.o.

In de gemeente Aalsmeer zal de komende jaren glas verdwijnen in twee zogeheten WVG-gebieden (Wet Voorkeursrecht Gemeenten). In de gemeenten Uithoorn, Amstelveen en Haarlemmermeer (i.c. Rijsenhout) is er geen actief beleid voor de komende jaren om glaspercelen qua bestemming te veranderen.

De overheidsvertegenwoordigers kunnen echter moeilijk aangeven welke omvang de functiewijziging van glas zal hebben. Daarnaast wordt niet verwacht dat de ontwikkeling van een nieuwe projectvestiging voor glastuinbouw bij Rijsenhout ten noordwesten van de A4 voor 2006 tot nieuw glas zal leiden.

Sinds 1999 is er al glas van enige omvang verdwenen door bedrijfsbeëindiging en herstructurering (WVG-gebieden), zodat deze geleidelijke ontwikkeling wordt doorgetrokken naar 2006. Uitgaande van de meest recente cijfers over 2001 zal in het gebied Aalsmeer en omgeving circa 25 ha (circa 5 ha per jaar) verdwijnen (zie ook bijlage 5). Ten opzichte van 2000 betekent dit een areaalafname van circa 35 ha nettoglas.

West-Utrecht

In de gemeenten Vleuten-De Meern zal de komende twee jaar circa 30 ha glas verdwijnen ten behoeve van de Vinexlocatie Leidsche Rijn. Voor een deel van de betreffende bedrij-

ven wordt vervangende ruimte geboden in de Harmelerwaard (onderdeel van deze regio). Op dit moment is al bekend dat enkele bedrijven zullen stoppen of verplaatsen naar een andere regio. Op basis van informatie vanuit de regio (gemeente en GLTO) wordt verwacht dat het areaal glas in West-Utrecht met circa 15 ha zal afnemen in de periode tot 2006. Hierbij is er rekening mee gehouden dat bestaande bedrijven op hun perceel kunnen uitbreiden (zie voor uitgebreide beschrijving bijlage 5).

Overbetuwe

In de gemeenten binnen de regio Overbetuwe (Bemmel en Huissen) is er geen actief beleid om glastuinbouwpercelen qua bestemming te wijzigen. Het natuurlijke proces van bedrijfsbeëindiging en bedrijfsvergroting kan als autonome ontwikkeling worden beschouwd. Verwacht wordt dat het areaal glastuinbouw geleidelijk afneemt met circa 3 ha per jaar. Dit betekent dat het areaal in de periode 2000-2006 met circa 20 ha afneemt.

Oost-Brabant

In de gemeenten binnen deze regio is er een restrictief beleid ten aanzien van de bedrijfsvergroting op de bestaande percelen. Uitbreiding wordt toegestaan tot 3 ha glasoppervlak, maar bij percelen in de nabijheid van natuurgebieden mogen bedrijven niet verder groeien dan tot 2 ha glas.

De provincie Noord-Brabant heeft in haar streekplan Noord-Brabant 2002 (Brabant in Balans) 12 locaties aangewezen als vestigingsgebied en 20 locaties als doorgroeigebied (Provinciale Staten Noord-Brabant, 2002). De Moerdijkse hoek is als voorkeurslocatie uit het Bestuurlijk afspraken kader een van de vestigingsgebieden. Daarnaast zijn in de gemeenten Deurne en Someren vestigingsgebieden aangewezen, waarvoor initiatieven kunnen worden ontwikkeld. Gelet op het stadium waarin dit zich momenteel bevindt, wordt niet verwacht dat voor 2006 nieuw glas beschikbaar komt.

De areaalontwikkeling die de laatste jaren gaande is, wordt doorgetrokken tot 2006. Dit houdt dat er geen glas verdwijnt, maar circa 25 ha bij zal komen als gevolg van uitbreiding op de bestaande percelen.

Uit het voorgaande zijn zo de volgende arealen glastuinbouw voor de betreffende regio's vastgesteld (zie tabel 5.1).

Tabel 5.1 Areaal glastuinbouw (in ha) per regio in de jaren 1999-2006 a)

Regio	1999	2000	2001	2006
Westland	3.343	3.248	3208	2.830
Aalsmeer	559	551	541	515
West-Utrecht	68	62	-	50
Overbetuwe	129	126	-	105
Oost-Brabant	200	205	215	240

a) Bron: CBS; areaal 2006 is een schatting in dit onderzoek.

In bijlage 6 is het areaal gespecialiseerde glastuinbouw weergegeven per regio en per gewas.

Het areaal in 2006 zal als basis dienen voor de bepaling van het aantal werknemers met betrekking tot de gekozen dienstverbanden.

Voor de verschillende regio's is het niet eenvoudig om autonome ontwikkelingen ten aanzien van functieverandering van glas afzonderlijk te bekijken ten opzichte van functieverandering ten gevolge van de herstructurering van de glastuinbouw. Bij autonome ontwikkeling is er sprake van geleidelijke bestemmingswijzigingen van lokale glastuinbouwpercelen. Wanneer sprake is van grootschalige en daarmee ingrijpende functieverandering van glastuinbouw binnen een relatief kort tijdsbestek, wordt dit in dit kader beschouwd als onderdeel van de herstructurering.

Voor het Westland wordt in de periode 2001-2006 een omvangrijke functieverandering van glastuinbouwareaal verwacht als gevolg van herstructurering (onder andere gebied in Den Haag). Hierbij is ook sprake van een autonome ontwikkeling voor lokale functieverandering van glastuinbouwpercelen.

Voor de inschatting van de autonome ontwikkeling in de regio Westland is uitgegaan van de areaalontwikkeling vanaf 1997. In 1997 waren het Wateringse Veld en de kustzone bij Monster reeds in ontwikkeling voor woningen, enzovoort.

In de periode tussen 1997 en 2001 is het areaal glastuinbouw in het Westland teruggelopen met gemiddeld 25 ha per jaar. Deze 25 ha per jaar zal als uitgangspunt worden genomen voor de autonome ontwikkeling in de periode 2000-2006. In 2006 zal dus 150 ha glastuinbouw zijn verdwenen door autonome ontwikkeling. Door herstructurering zal nog eens 268 ha glas verdwijnen uit het Westland (= 418 ha (2006 ten opzichte van 2000) minus 150 ha).

Door het herstructureringsproces zal in het Westland in de periode 2000-2006 circa 45 ha per jaar verdwijnen.

Het effect van zowel de autonome ontwikkeling als de herstructurering zal worden nagegaan op de werkgelegenheidsaspecten.

5.3 Werkgelegenheid glastuinbouwregio's

5.3.1 Ontwikkeling dienstverbanden

De ontwikkeling van de vaste en tijdelijke dienstverbanden betreft de gevolgen van schaalvergroting en productie-intensivering op de verwachte inzet van het aantal werknemers per hectare (zie bijlage 7). Bij de vaste dienstverbanden is dit uitgevoerd voor de verschillende gewassen, waarbij is verondersteld dat de ontwikkelingen per regio niet verschillen.

Voor het tijdelijke dienstverband is de ontwikkeling van het aantal werknemers per hectare tussen 2000 en 2006 afgeleid van de ontwikkeling van het gemiddelde aantal werknemers per hectare met vaste dienstverbanden <20 uur per week tussen 2000 en 2006.

In bijlage 8 is voor alle dienstverbanden (van ondernemer tot en met los personeel) een overzicht opgenomen van het aantal werknemers per hectare in 2000 en 2006 opgenomen.

Uit bijlage 7 blijkt dat het aantal werknemers per hectare met een vast dienstverband van 30 uur of meer voor alle gewassen in de periode 2000-2006 zal toenemen ten gevolge van de schaalvergroting en de intensivering (bij Gerbera stabiel). Voor het vaste dienstverband van 20-30 uur per week is de ontwikkeling van het aantal personen per hectare afhankelijk van het gewas. Het aantal personen per hectare neemt voor het gewas komkommer fors toe en neemt daarentegen substantieel af voor de gewassen tomaat, roos en chrysant. Bij de overige gewassen blijft dit stabiel. De sterke toename van aantal personen per hectare voor komkommer houdt verband met de verwachte intensivering van de productiewijze (Vermeulen et al., 2001).

Het aantal werknemers per hectare met een tijdelijk dienstverband (8-11 mnd.) neemt landelijk gezien af (van 0,13 in 2000 naar 0,1 in 2006). Deze afname wordt in het vervolg aangehouden voor de verschillende regio's.

5.3.2 Werkgelegenheidseffecten glastuinbouwregio's

Het effect van de structuurverandering op de werkgelegenheid van de betreffende dienstverbanden is bepaald op basis van de areaalontwikkeling en de ontwikkeling van de dienstverbanden tussen 2000 en 2006 (zie tabel 5.2). Een onderverdeling van het aantal werknemers met een vast dienstverband per gewas in de betreffende regio's is in bijlage 9 weergegeven.

Tabel 5.2 *Aantal werknemers per regio in 2000 en 2006, uitgesplitst per dienstverband (vast 20-30 uur/wk, vast >30 uur/wk, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal van de drie dienstverbanden)*

	Vast 20-30 uur		Vast >30 uur		Tijdelijk 8-11 mnd.		Totaal dienstverbanden	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Westland	1.077	794	6.270	5.833	106	70	7.453	6.697
Aalsmeer	255	216	2.698	2.681	191	135	3.144	3.032
West-Utrecht	6	4	140	122	1	1	147	127
Overbetuwe	59	54	232	206	30	19	321	279
Oost-Brabant	214	325	374	474	35	31	623	830

Het totaal aantal werknemers van de dienstverbanden neemt in de periode 2000-2006 af met respectievelijk 756 (10%) in Westland, met 112 (4%) in Aalsmeer, met 20 (14%) in West-Utrecht en met 42 (13%) in Overbetuwe. In Oost-Brabant is een toename van 203 medewerkers te verwachten in de periode 2000-2006 (33%).

Het verschil in aantal werknemers in 2006 en in 2000 geeft het brutooverschot respectievelijk het brutotekort aan van werknemers dat door herstructurering en/of schaalvergroting en intensivering niet meer respectievelijk additioneel benodigd is. Bruto wil zeggen dat in de mutaties van het aantal werknemers tussen 2000 en 2006 nog geen rekening is gehouden met de uitstroom en instroom van werknemers in de glastuinbouw.

Voor de percentages uitstroom en instroom is gebruikgemaakt van de informatie uit de PT-Arbeidsmarktmonitor over 2000 (zie bijlage 10).

In tabel 5.3 is de mutatie in aantal werknemers per dienstverband per jaar vermeld, waarbij de mutaties zijn gecorrigeerd voor de percentages uitstroom en instroom.

Tabel 5.3 Mutatie in gemiddeld aantal en percentage werknemers per jaar tussen 2000 en 2006, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal), gecorrigeerd voor uitstroom en instroom van werknemers a)

	Vast 20-30 uur mutatie per jaar		Vast >30 uur mutatie per jaar		Tijdelijk 8-11 mnd. mutatie per jaar		Totaal dienstverbanden mutatie per jaar	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Westland	-44	-4,1	-68	-1,1	-6	-5,3	-118	-1,6
Aalsmeer	-6	-2,4	-3	-0,1	-9	-4,6	-17	-0,6
West-Utrecht	0	-5,7	-3	-2,1	0	-6,1	-3	-2,3
Overbetuwe	-1	-1,2	-4	-1,7	-2	-5,8	-6	-2,0
Oost-Brabant	17	8,2	16	4,2	-1	-1,8	33	5,2

a) Negatief getal = overschot aan werknemers; positief getal = tekort aan werknemers.

Tabel 5.3 laat zien dat, afhankelijk van de regio, een overschot van circa 0 tot 44 werknemers per jaar ontstaat bij een dienstverband van 20-30 uur (variërend van 1,2% tot 5,7% per jaar op het totaal aantal werknemers). Bij het dienstverband van >30 uur loopt het gemiddelde overschot per jaar uiteen van 3 tot 68 (0,1% tot 2,1% per jaar). Voor het tijdelijke dienstverband varieert het overschot van 0 tot 9 werknemers per jaar (1,8% tot 6,1%). Totaal over de drie dienstverbanden is, afhankelijk van de regio, het gemiddeld overschot 3 tot 118 werknemers per jaar (0,6% tot 2,3% per jaar).

In de regio West-Utrecht zijn de effecten op de werkgelegenheid relatief het grootst. In het Westland zijn de mutaties in aantallen personen per jaar het grootst.

In de regio Oost-Brabant daarentegen ontstaat juist behoefte aan werknemers met een vast dienstverband. Voor het dienstverband van 20-30 uur en >30 uur per week is het gemiddelde tekort 17 respectievelijk 16 werknemers per jaar (8,2 respectievelijk 4,2% per jaar). In Oost-Brabant is voor de drie dienstverbanden samen een gemiddeld tekort aan 33 werknemers per jaar (5,2%).

5.3.3 Westland: effecten van autonome ontwikkeling en herstructurering

Voor het Westland wordt tussen 2000 en 2006 een areaalafname geschat van circa 25 ha glas per jaar ten gevolge van autonome ontwikkeling en circa 45 ha glas per jaar door herstructurering; totaal circa 70 ha per jaar (zie paragraaf 5.1). Herstructurering neemt hiermee in de periode 2000-2006 zo'n 64% van de totale werkgelegenheidseffecten in het Westland (zie tabel 5.3) voor haar rekening. Autonome ontwikkeling resulteert in circa 36% van de totale werkgelegenheidseffecten (zie tabel 5.4).

Het onderstaande betekent dat door herstructurering gemiddeld 76 werknemers per jaar met een vast of tijdelijk dienstverband overtollig worden (= 1% per jaar). Als gevolg van autonome ontwikkeling is er een gemiddeld overschot van 42 werknemers per jaar (0,6% per jaar). Voor de onderscheiden dienstverbanden geldt dezelfde verhouding tussen de effecten als gevolg van herstructurering en autonome ontwikkeling.

Tabel 5.4 Mutatie in gemiddeld aantal en percentage werknemers per jaar tussen 2000 en 2006 in het Westland onder invloed van autonome ontwikkeling en herstructurering, uitgesplitst per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal) en gecorrigeerd voor uitstroom en instroom van werknemers a)

Westland	Vast 20-30 uur mutatie per jaar		Vast >30 uur mutatie per jaar		Tijdelijk 8-11 mnd. mutatie per jaar		Totaal dienstverbanden mutatie per jaar	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Herstructurering	-28,2	-2,6	-43,6	-0,7	-3,8	-3,4	-75,6	-1,0
Autonoom	-15,8	-1,5	-24,4	-0,4	-2,2	-1,9	-42,4	-0,6
Totaal	-44	-4,1	-68	-1,1	-6	-5,03	-118	-1,6

a) Negatief getal = overschot aan werknemers; positief getal = tekort aan werknemers.

In het voorgaande gaan de mutaties in aantallen werknemers per jaar uit van een geleidelijk proces van herstructurering (en autonome ontwikkeling). De cijfers komen anders te liggen wanneer de herstructurering in een geconcentreerd tijdsbestek plaatsvindt. Uit informatie van een woordvoerder van de gemeente Den Haag zal de grondverwerving van de locatie Madestein (en Uithofslaan) gefaseerd plaatsvinden tussen 1-1-2003 en 1-1-2007 (zie bijlage 5). Hierdoor zal de functieverandering van glastuinbouw zich geleidelijk voltrekken.

5.3.4 Effect areaalontwikkeling respectievelijk schaalvergroting/intensivering

In het voorgaande is beschreven dat de werkgelegenheidseffecten in de glastuinbouw in de periode 2000-2006 zijn bepaald op basis van de areaalontwikkeling en de voortgaande schaalvergroting en intensivering van de productiewijze. Hierna wordt uiteengezet welk aandeel de afzonderlijke ontwikkelingen hebben op de werkgelegenheidseffecten (zie tabel 5.5). Enerzijds wordt het effect bepaald van voortgaande schaalvergroting/intensivering (= ontwikkeling aantal werknemers per hectare per dienstverband) bij een gelijkblijvend areaal in 2006. Anderzijds is het effect bepaald van de areaalontwikkeling bij een onveranderd aantal werknemers per hectare per dienstverband. Hoewel beide situaties niet direct denkbeeldig zijn - immers de autonome ontwikkeling en herstructurering van de glastuinbouw zet door en schaalvergroting en intensivering is een autonoom proces - geeft het wel inzicht in de impact van beide ontwikkelingen.

De som van de werkgelegenheidseffecten van de afzonderlijke ontwikkelingen (zie tabel 5.5) komen niet overeen met de effecten van beide ontwikkelingen gezamenlijk (zie tabel 5.3). De werkgelegenheidseffecten worden immers bepaald door beide ontwikkelingen gezamenlijk en hun interactie.

In bijna alle regio's is het totale werkgelegenheidseffect van de gezamenlijke ontwikkelingen groter dan dat van de afzonderlijke ontwikkelingen. Alleen bij het vaste dienstverband van 20-30 uur is de som van beide effecten groter dan dat van het gezamenlijke effect (behalve voor Oost-Brabant).

Tabel 5.5 Mutatie in gemiddeld aantal werknemers per jaar tussen 2000 en 2006, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal) bij een gelijk areaal (wel schaalvergroting/intensivering) én bij een gelijk aantal werknemers per hectare per dienstverband (wel areaalontwikkeling) a)

Westland	Vast 20-30 uur mutatie per jaar		Vast >30 uur mutatie per jaar		Tijdelijk 8-11 mnd. mutatie per jaar		Totaal dienstverbanden mutatie per jaar	
	gelijk areaal	gelijk aantal werkn. per ha	gelijk areaal	gelijk aantal werkn. per ha	gelijk areaal	gelijk aantal werkn. per ha	gelijk areaal	gelijk aantal werkn. per ha
Westland	-26	-22	66	-126	-4	-2	36	-150
Aalsmeer	-4	-3	27	-27	-7	-2	16	-32
West-Utrecht	0	0	2	-4	0	0	2	-5
Overbetuwe	1	-2	2	-6	-1	-1	2	-8
Oost-Brabant	10	6	5	10	-1	1	14	16

a) Negatief getal = overschot aan werknemers; positief getal = tekort aan werknemers.

Voor het vaste dienstverband van 30 uur of meer per week zijn de effecten van beide ontwikkelingen daarentegen tegengesteld (ontwikkeling aantal werknemers per hectare versus areaalontwikkeling). Alleen in de regio Oost-Brabant zijn de effecten gelijk gericht, omdat er in deze regio een areaalsuitbreiding wordt verwacht (en daardoor toename van de werkgelegenheid).

De impact van de areaalontwikkeling (bij gelijk aantal werknemers per hectare) op de werkgelegenheid van werknemers met een vast dienstverband van >30 uur is groot en bepaalt feitelijk de impact op de totale werkgelegenheid van de dienstverbanden.

5.4 Gevoeligheidsanalyse schaalvergroting/intensivering en areaalontwikkeling

Hiervoor is de invloed van schaalvergroting/intensivering en areaalontwikkeling beschreven op de werkgelegenheid van de werknemers. Zowel met betrekking tot de ontwikkeling

van de schaalvergroting/intensivering als de areaalontwikkeling is uitgegaan van een inschatting op basis van 'expert judgement'.

Hierna wordt nagegaan wat de gevolgen zijn voor de werkgelegenheid van een minder sterk (=kleiner) effect van schaalvergroting en intensivering en van een grotere verandering van het areaal glastuinbouw.

5.4.1 Schaalvergroting en intensivering

De invloed van een geringer effect van schaalvergroting/intensivering op de ontwikkeling van het aantal werknemers per hectare is vertaald in een halvering van de mutaties in het aantal werknemers per hectare per dienstverband tussen 2000 en 2006. De gevolgen hiervan voor de werkgelegenheid zijn weergegeven in tabel 5.6.

Tabel 5.6 Mutatie in gemiddeld aantal en percentage werknemers per jaar tussen 2000 en 2006, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal) bij een halvering van de mutaties in het aantal werknemers per hectare per dienstverband, gecorrigeerd voor uitstroom en instroom van werknemers a)

	Vast 20-30 uur mutatie per jaar		Vast >30 uur mutatie per jaar		Tijdelijk 8-11 mnd. mutatie per jaar		Totaal dienstverbanden mutatie per jaar	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Westland	-33	-3,1	-97	-1,5	-4	-3,7	-134	-1,8
Aalsmeer	-4	-1,7	-15	-0,5	-5	-2,8	-24	-0,8
West-Utrecht	0	-4,4	-4	-2,6	0	-4,6	-4	-2,7
Overbetuwe	-1	-1,9	-5	-2,2	-1	-4,2	-7	-2,3
Oost-Brabant	11	5,4	13	3,4	0	0,4	24	3,9

a) Negatief getal = overschot aan werknemers; positief getal = tekort aan werknemers.

Uit tabel 5.6 blijkt door een halvering van de mutaties in het aantal werknemers per hectare (tussen 2000 en 2006) het overschot of tekort aan werknemers per dienstverband per jaar in het Westland, Aalsmeer en Oost-Brabant getalsmatig en relatief (sterk) wijzigt ten opzichte van de cijfers uit tabel 5.3.

Door een minder sterke schaalvergroting en intensivering (en daarmee minder grote wijziging in het aantal werknemers per hectare per dienstverband) neemt het overschot aan totaal aantal werknemers per jaar toe. Dit effect wordt in belangrijke mate bepaald door het aantal werknemers per hectare met een vast dienstverband van >30 uur per week. Bij een sterkere schaalvergroting en intensivering neemt de behoefte aan deze werknemers extra toe in tegenstelling tot de twee andere dienstverbanden. Het tekort aan werknemers neemt om deze reden juist in de regio Oost-Brabant af (gemiddeld 24 ten opzichte van gemiddeld 33 werknemers per jaar).

5.4.2 Areaalontwikkeling

De invloed van een extra areaalontwikkeling in de betreffende regio's is in tabel 5.7 vermeld. Hierbij is uitgegaan van een extra afname (Westland/Aalsmeer/West-Utrecht/Overbetuwe) of toename (Oost-Brabant) van het areaal ter grootte van 25%.

Tabel 5.7 *Mutatie in gemiddeld aantal en percentage werknemers per jaar tussen 2000 en 2006, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal) bij een 25% extra wijziging van het areaal, gecorrigeerd voor uitstroom en instroom van werknemers a)*

	Vast 20-30 uur mutatie per jaar		Vast >30 uur mutatie per jaar		Tijdelijk 8-11 mnd. mutatie per jaar		Totaal dienst- verbanden mutatie per jaar	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Westland	-49	-4,5	-99	-1,6	-6	-5,7	-154	-2,1
Aalsmeer	-6	-2,5	-7	-0,3	-9	-4,7	-22	-0,7
West-Utrecht	0	-6,4	-4	-3,0	0	-6,7	-5	-3,1
Overbetuwe	-1	-1,9	-6	-2,4	-2	-6,3	-9	-2,7
Oost-Brabant	19	8,8	18	4,7	-1	-1,4	36	5,8

a) Negatief getal = overschot aan werknemers; positief getal = tekort aan werknemers.

Tabel 5.7 laat zien dat een grotere afname (behalve Oost-Brabant) of toename (Oost-Brabant) van het areaal het gemiddeld overschot respectievelijk het tekort aan werknemers per jaar doet toenemen (absoluut en relatief). De afname respectievelijk toename van het totaal aantal werknemers per jaar ten opzichte van de basissituatie (zie tabel 5.3) varieert van 0,1- tot 0,8 procentpunten. Getalsmatig is het effect van een sterkere areaalontwikkeling op de werkgelegenheid het grootst in de regio's Westland, Aalsmeer en Oost-Brabant (extra 4 tot 36 werknemers per jaar).

Dezelfde absolute (extra 4 tot 36 werknemers per jaar) als relatieve verandering (extra 0,1- tot 0,8 procentpunten) ten opzichte van de basissituatie maar dan in omgekeerde richting mag worden gehanteerd als in plaats van een 25% extra areaalafname (respectievelijk areaaltoename) een 25% kleinere areaalafname (respectievelijk areaaltoename) wordt verondersteld. Dit laatste doet zich voor wanneer het tempo van functieverandering van glastuinbouwlocaties (autonoom en herstructurering) trager verloopt dan gewenst. Gelet op de complexe bestuurlijke en organisatorische processen bij functieverandering van glastuinbouwgebieden is dat een realiteit (Commissie Herstructurering glastuinbouw, 2001; Hietbrink et al., 2001).

5.5 Vacatures in de glastuinbouw en niet-glastuinbouw

Hiervoor is het berekende overschot aan werknemers per jaar tussen 2000 en 2006 voor de beschouwde dienstverbanden gekwantificeerd. In dit deel wordt nagegaan in hoeverre het overschot aan glastuinbouwmedewerkers kan worden herplaatst binnen en buiten de glastuinbouw in overeenkomstige functies.

5.5.1 Vacatures glastuinbouw

Uit cijfers van PT met betrekking tot het aantal vacatures binnen de glastuinbouw blijkt dat het percentage vacatures (op het totaal aantal medewerkers in vaste dienst) op glasgroentebedrijven 4% bedraagt en 6% op sierteeltbedrijven onder glas (meting herfst 2000; PT-Arbeidsmarktmonitor). Met deze vacaturepercentages voor de vaste dienstverbanden is gerekend bij de verschillende gewassen. Voor de categorie overige gewassen is het gemiddeld percentage aangehouden van die voor de groentebedrijven en sierteeltbedrijven (= 5%).

Voor het tijdelijke dienstverband is eveneens het gemiddelde vacaturepercentage (= 5%) voor de vaste dienstverbanden op de glastuinbouwbedrijven gehanteerd.

Op basis van deze vacaturepercentages is per regio het aantal vacatures per dienstverband per jaar bepaald (zie bijlage 11). Vervolgens is nagegaan of het overschot aan glastuinbouwmedewerkers per dienstverband per jaar kan worden ingevuld met de uitstaande glastuinbouwvacatures in de regio. Daarnaast wordt zicht verkregen of het tekort aan werknemers een verdere druk legt op het aantal vacatures per dienstverband per jaar in de regio (zie tabel 5.8).

Tabel 5.8 Saldo van het aantal vacatures en het overschot/tekort aan werknemers per jaar tussen 2000 en 2006, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal), gecorrigeerd voor uitstroom en instroom van werknemers a)

	Vast 20-30 uur Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal	Vast >30 uur Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal	Tijdelijk 8-11 mnd. Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal	Totaal dienst- verbanden Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal
Westland	3	245	-1	247
Aalsmeer	7	146	-1	153
West-Utrecht	0	4	0	3
Overbetuwe	2	8	-1	10
Oost-Brabant	30	35	1	66

a) Negatief getal = tekort aan vacatures; positief getal = niet ingevulde vacatures.

Uit tabel 5.8 blijkt dat voor het totaal overschot aan werknemers per jaar in de betreffende regio's in voldoende mate vacatures aanwezig zijn om de werknemers van een baan

te voorzien. Alleen voor het tijdelijke dienstverband is, zij het beperkt van omvang, een tekort aan vacatures. Voor het vaste dienstverband van 20-30 uur zijn vrijwel in voldoende mate vacatures beschikbaar. Vooral voor het vaste dienstverband van >30 uur overtreft het aantal vacatures in ruime mate het overschot aan werknemers ten gevolge van bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing.

Zelfs voor de regio Westland, waar door de verwachte ontwikkelingen ten aanzien van schaalvergroting/intensivering en areaal het grootste overschot aan werknemers per jaar ontstaat, lijken voldoende vacatures beschikbaar te zijn.

Voor Oost-Brabant neemt de druk op de arbeidsmarkt voor met name de vaste dienstverbanden verder toe, omdat door de verwachte areaaluitbreiding extra behoefte bestaat aan werknemers bovenop de bestaande vacatures.

In het voorgaande is uitgegaan van de vacaturepercentages in de glastuinbouw uit 2000 (herfst). De vraag is of het vacaturepercentage min of meer gelijk zal blijven in de periode tussen 2000 en 2006. Hierna is weergegeven wat het effect is van een halvering van het vacaturepercentage voor werknemers in de glastuinbouw (zie tabel 5.9).

Tabel 5.9 Saldo van het aantal vacatures en het overschot/tekort aan werknemers per jaar tussen 2000 en 2006, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal) bij een halvering van het vacaturepercentage in de glastuinbouw, gecorrigeerd voor uitstroom en instroom van werknemers a)

	Vast 20-30 uur Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal	Vast >30 uur Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal	Tijdelijk 8-11 mnd. Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal	Totaal dienst- verbanden Saldo van vacatures en overschot/tekort aantal
Westland	-21	88	-3	64
Aalsmeer	0	72	-5	68
West-Utrecht	0	0	0	0
Overbetuwe	1	2	-1	2
Oost-Brabant	24	25	0	49

a) Negatief getal = tekort aan vacatures; positief getal = niet ingevulde vacatures.

Uit tabel 5.9 volgt dat voor het totaal overschot aan werknemers per jaar in de regio's Westland, Aalsmeer, West-Utrecht en Overbetuwe (zie tabel 5.3) jaarlijks voldoende vacatures beschikbaar zijn. Alleen van het tijdelijke dienstverband zijn in deze regio's onvoldoende vacatures aanwezig om het overschot van werknemers met dit dienstverband aan een baan te helpen. Hiervoor bestaan, afhankelijk van de wensen en de bereidbaarheid van de werknemers, voldoende mogelijkheden in niet glastuinbouw bedrijfstakken. In het Westland ontstaat voor het vaste dienstverband van 20-30 uur een tekort aan vacatures. Gelet op het beperkte aantal (21 arbeidsplaatsen per jaar voor het gehele Westland) zullen deze werknemers via uitzendbureaus en het informele circuit een passende werkkring in de glastuinbouw vinden.

Voor Oost-Brabant zal de druk op de arbeidsmarkt voor glastuinbouwmedewerkers iets verlichten als het vacaturepercentage daalt.

5.5.2 Vacatures niet-glastuinbouw

De behoefte aan vacatures buiten de glastuinbouwsector voor het overschot aan glastuinbouwwerknemers lijkt niet aanwezig door de ruime beschikbaarheid aan glastuinbouwvacatures (zie tabel 5.8) en de beperkte omvang van de tekorten aan glastuinbouwvacatures.

Bovendien is bij het CWI geen informatie verkrijgbaar over het aantal vacatures in de niet-glastuinbouw bedrijfstakken met een aan de glastuinbouw vergelijkbare functie, omdat dit kenmerk niet of onvolledig wordt geregistreerd.

6. Discussie

Hierna worden enkele punten nader besproken vanwege de impact op de uitkomsten van het onderzoek.

Aanpak

Het was de bedoeling om de structuurverandering van de glastuinbouw en de effecten daarvan op de werkgelegenheid in bestaande glastuinbouwgebieden in de periode 2000-2006 volgens een autonoom scenario en een herstructurering scenario te analyseren. Het bleek moeilijk om autonome ontwikkeling en herstructurering los van elkaar te beschouwen. Herstructurering in bestaande gebieden, i.c. reconstructie van glastuinbouw, is al jaren een lopend proces. Denk hierbij aan Vleuten-De Meern (ten behoeve van Vinexlocatie), Westland (onder andere Wippolder in Wateringen) en Aalsmeer (WVG-gebieden). De reconstructie van glastuinbouw in de bestaande centra is daarmee vrijwel geheel een onderdeel geworden van die autonome ontwikkeling.

Aldus is de werkwijze gevolgd om de areaalontwikkeling in de bestaande regio's voor de periode 2000-2006 te schatten op basis van de areaalontwikkeling in de periode 1997-2000 en op basis van de voorliggende regionale en gemeentelijke plannen ten aanzien van functiewijziging van bestaande glastuinbouw en eventuele aanwijzing van nieuwe glastuinbouwgebieden in de betreffende regio's.

Een uitzondering is gemaakt voor de regio Westland, omdat de herstructurering aldaar een ingrijpende functieverandering van de glastuinbouw omvat.

Areaal

Met betrekking tot de inschatting van enerzijds de functiewijziging en anderzijds een nieuwe aanwijzing van glastuinbouw, bleek het niet eenvoudig kwantitatieve gegevens boven water te krijgen van de verschillende vertegenwoordigers van provincie, gemeenten en gewestelijke sectororganisaties. Alleen voor het Westland is een gedetailleerd overzicht verkregen van de omvang van de glastuinbouw die in de periode 2001-2006 een functiewijziging zal ondergaan (zie bijlage 5).

Daarnaast is uit de gesprekken met gebiedsvertegenwoordigers en met ondernemers (enquête) gebleken dat in bepaalde regio's (waar onder Aalsmeer en Vleuten-De Meern) de functiewijziging van glastuinbouwpercelen fragmentarisch en niet altijd transparant is verlopen. Met andere woorden: het proces van opkoop van glastuinbouwbedrijven door gemeenten en projectontwikkelaars was niet (altijd) helder en ook niet voorspelbaar door glastuinbouwondernemers. Dit is in deze gebieden de verhouding tussen de glastuinbouw en de lokale overheid niet altijd ten goede gekomen.

Met uitzondering van het Westland is de inschatting van het areaal glastuinbouw dat in de overige regio's verdwijnt (of eventueel erbij komt) in de periode 2001-2006 in belangrijke mate gebaseerd op de areaalontwikkeling in de periode 1997-2000.

In deze studie is niet gekeken naar de ontwikkeling van de nieuwe projectvestigingen voor de glastuinbouw (in het bijzonder de tien voorkeurslocaties uit het Bestuurlijk Afsprakenkader). In deze projectvestigingen bestaat juist behoefte aan glastuinbouwwerknemers om in de arbeidsbehoefte te voorzien.

Bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing

Met medewerking van de gewestelijke LTO-organisaties en bestaande contacten met ondernemers is van een vijftigtal bedrijven adressen verkregen. Achtendertig bedrijven hebben een vragenlijst ingevuld om inzicht te krijgen in de situatie bij bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing en de gevolgen daarvan voor de medewerkers. De ondernemers waren in meerderheid bereid om aan dit onderzoek medewerking te verlenen.

De deelnemende ondernemers gaven uitvoerig informatie over de oude en de nieuwe situatie van het bedrijf en van de situatie van de medewerkers (voor de betreffende categorieën dienstverbanden).

Als de resultaten uit de enquête onder ondernemers wordt vergeleken met de cijfers uit een notitie van LTO Nederland (mondelijke info), dan ligt het percentage bedrijfsbeëindigers in dit onderzoek hoger (66% versus 33%). Dit is enigszins te verklaren, omdat de niet-representatieve enquête is gehouden onder ondernemers die zijn gestopt of verplaatst. Van de 25 gestopte bedrijven blijkt 75% in handen van andere tuinders over te zijn gegaan; 25% is van gebruiksfunctie veranderd.

Volgens LTO Nederland gaat het bij bedrijfsbeëindiging om 1,5 werknemers in vaste dienst per bedrijf. Uit de enquête betreft dit 2,3 werknemers in vaste dienst per bedrijf (dienstverband >20 uur; zie tabel 4.1). In meerderheid blijken dit kleinere bedrijven te zijn (ruim 70% van de bedrijven is < 2 ha en ruim 30% kleiner dan 1 ha).

Het is lastig gebleken medewerkers te benaderen met de vraag hoe zij bij de bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing hebben gehandeld. In slechts een beperkt aantal gevallen is informatie van de medewerkers zelf verkregen. Echter, dit aantal was te gering om daarover betrouwbare resultaten en uitspraken te kunnen presenteren. Hierdoor is het niet mogelijk gebleken inzicht te verkrijgen in de verplaatsingsbereidheid van medewerkers en welke factoren daarin een belangrijke rol spelen. Het moge duidelijk zijn, dat de verplaatsingsafstand met het oog op aanwezige sociale relaties en netwerken en economische binding van eventuele partners een belangrijke factor is.

Werkgelegenheid

Voor de categorieën vaste dienstverbanden (20-30 uur en > 30 uur) waren data beschikbaar vanuit de CBS-statistieken. Dit was niet het geval voor tijdelijke dienstverbanden van 8-11 maanden. De informatie van Actor (Sector Advies Organisatie) was slechts voor de subsectoren glasgroente, snijbloemen en potplanten bekend en omvatte het aantal personen vanaf 1994 tot en met 2000. Van de tijdelijke dienstverbanden waren geen contracturen bekend. Hiervoor is een inschatting gemaakt op basis van de informatie over de losse dienstverbanden vanuit het CBS en beperkte informatie uit de enquêtes.

Hoewel de ontbrekende informatie gewenst was, wordt het gemis ervan minder nadelig geacht, omdat het aandeel van tijdelijke dienstverbanden van 8-11 maanden in de totale beroepsbevolking op de primaire productiebedrijven in de glastuinbouw duidelijk kleiner van omvang is dan van de vaste dienstverbanden en de overige losse verbanden.

In het overleg van de vakbonden met LNV eind 2001 is gesproken over de nadelige gevolgen van de herstructurering van de glastuinbouw voor naar schatting acht- tot tienduizend werknemers in deze sector (mondelinge info). Hoewel onderhavig onderzoek enkel betrekking heeft op vijf regio's in Nederland en slechts de tijdsperiode 2000-2006 bestrijkt, kan worden gesteld dat het aantal werknemers dat door autonome ontwikkeling en herstructurering in problemen kan komen bij het zoeken van een baan getalsmatig veel kleiner is dan de hiervoor genoemde aantallen. Bovendien speelt de functieverandering van glastuinbouwlocaties voor een belangrijk deel in de onderzochte regio's plaats.

Wanneer rekening wordt gehouden met het jaarlijkse aantal vacatures binnen de glastuinbouw in de regio's, dan blijkt de zorg van de vakbonden om de nadelige sociale gevolgen voor de werknemers in de glastuinbouw in kwantitatief opzicht veel minder urgent te zijn. Meer dan 85% van de werknemers blijkt, bij een geleidelijke herstructurering van de glastuinbouw, binnen de sector een nieuwe werkgever te vinden (zie tabel 4.1 en 4.2).

Dit wil niet zeggen dat het verlies van een baan door bedrijfsbeëindiging of -verplaatsing in individuele gevallen geen sociale en/of economische gevolgen zullen hebben. Hierover is in dit onderzoek onvoldoende inzicht verkregen.

In het voorgaande is geen rekening gehouden met de behoefte aan werknemers voor nieuwe projectlocaties voor de glastuinbouw. Deze nieuwe projectlocaties liggen voor een deel in de redelijke nabijheid van bestaande glastuinbouwregio's. Hierbij wordt met name gedacht aan de projectvestigingen Bergerden (Overbetuwe), Californië/Siberië (Oost-Brabant) en Emmen (Erica/Klazienaveen). Daarnaast zijn nieuwe projectlocaties voorzien die wat verder weg liggen van de bestaande glastuinbouwgebieden, zoals Zuidplaspolder, Zeeland, Berlikum en IJsselmuiden.

Vacatures

Voor gegevens over vacatures in de glastuinbouw is informatie gebruikt van het Productschap Tuinbouw. De centrale Organisatie Werk en Inkomen bleek niet over voldoende betrouwbare informatie te beschikken voor dit onderzoek.

Van de vacatures waren geen gegevens beschikbaar van de daaraan gekoppelde functie-eisen (een belangrijke reden is het niet verplichte registratiekarakter van dit item).

Het PT voert in 2002 wederom een arbeidsmarktmonitor uit in onder andere de glastuinbouw (mondelinge info PT). Hierdoor is actuele informatie te verwachten over de werkgelegenheidsaspecten in de glastuinbouw.

7. Conclusies

Bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing (indicatief beeld van 38 glastuinbouwbedrijven)

- Bij bedrijfsbeëindiging en -verplaatsing vinden bijna alle werknemers met een vast (>20 uur per week) of tijdelijk (8-11 maanden per jaar) dienstverband werk. Hiervan vindt meer dan 85% van deze werknemers een baan binnen de glastuinbouw.
- Bij bedrijfsverplaatsing binnen en buiten de regio blijken alleen werknemers met een vast dienstverband >30 uur per week met het glastuinbouwbedrijf mee te gaan. Bijna de helft van het aantal werknemers met dit dienstverband blijft op het bedrijf werkzaam als het bedrijf naar een locatie buiten de regio verplaatst.
- De begeleiding van de werknemers bij het vinden van een andere baan werd voor het merendeel door de ondernemers zelf gedaan.

Areaalontwikkeling 2000-2006

- De areaalontwikkeling in de beschouwde regio's is tussen 2000 en 2006 als volgt ingeschat: een afname van het areaal in het Westland van 420 ha (13%), in Aalsmeer e.o. 35 ha (6,5%), in West-Utrecht 12 ha (19,5%) en in de Overbetuwe 20 ha (17%) en een areaaltoename in Oost-Brabant van 35 ha (17%).
- De areaalontwikkeling in de beschouwde regio's, inclusief de herstructurering, zal tussen 2000 en 2006 gefaseerd en in omvang geleidelijk verlopen.

Werkgelegenheidseffecten 2000-2006

- De structuurverandering tussen 2000 en 2006 resulteert in een overtollig aantal werknemers per jaar (vast of tijdelijk) in de regio Westland (118 werknemers of 1,6%), Aalsmeer e.o. (17 of 0,6%), West-Utrecht (3 of 2,3%) en Overbetuwe (6 of 2%). Voor Oost-Brabant ontstaat een behoefte aan 33 werknemers per jaar met een vast en tijdelijk dienstverband (5,2%).
- Wanneer het overtollig aantal vaste en tijdelijke werknemers in de regio wordt afgezet tegen het aantal glastuinbouwvacatures in die regio, blijkt er geen overtolligheid van betekenis te zijn.
- In de regio's Westland, Aalsmeer en Oost-Brabant blijkt behoefte te bestaan aan werknemers met een vast dienstverband (247, 153 respectievelijk 66 werknemers per jaar). In het Westland en Aalsmeer betreft dit het dienstverband van >30 uur per week en in Oost-Brabant betreft dit de dienstverbanden van 20-30 uur en >30 uur per week.

Eindconclusie

De zorg van de vakbonden en LTO Nederland met betrekking tot de omvang van de nadelige sociale gevolgen van de structuurverandering van de glastuinbouw voor vaste en tijdelijke werknemers blijkt op grond van dit kwantitatief onderzoek (in de vijf beschouwde regio's) niet gegrond te zijn.

Belangrijke reden is dat het proces van herstructurering geleidelijk verloopt, waardoor de werknemers relatief eenvoudig elders (binnen de glastuinbouw) een baan zullen vinden.

Dit betekent niet dat er in individuele gevallen geen problemen zijn of kunnen ontstaan voor werknemers die door de structuurverandering hun baan dreigen te verliezen.

8. Aanbevelingen

Areaalontwikkelingen en werkgelegenheidseffecten

In dit onderzoek is de aandacht met name gericht op regio's waarin door autonome ontwikkeling en herstructurering het areaal glastuinbouw vermindert; de regio Oost-Brabant vormt hierop een uitzondering.

In andere regio's zal het accent bij herstructurering van de glastuinbouw vooral op een uitbreiding van het glastuinbouwareaal liggen. Immers, voor de gehele glastuinbouw wordt een lichte stijging van het areaal tussen 2000 en 2010 verwacht. In de regio Oost-Brabant wijzen de resultaten uit dat er een tekort is aan glastuinbouwwerknemers. Overigens bleek uit de resultaten van dit onderzoek, dat ook in de overige regio's een tekort kan bestaan aan glastuinbouwwerknemers. Dit heeft haar oorzaak in de vraag naar werknemers vanuit de bestaande bedrijven.

De vraag is in hoeverre een substantiële uitbreiding van het glastuinbouwareaal in een regio kan worden opgevangen door het beschikbare arbeidspotentieel in die regio. Denk hierbij aan de voorkeurslocaties uit het Bestuurlijk Afsprakenkader. Onderzoek naar de omvang en samenstelling (qua opleiding) van het arbeidspotentieel kan duidelijkheid verschaffen of dit al dan niet tot problemen aanleiding kan geven.

Het verdient aanbeveling een dergelijk onderzoek te richten op die locaties die relatief verder af liggen van (grotere) woonkernen.

Bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing

In dit onderzoek zijn via een enquête de redenen en motieven van tuinders en (in beperkte mate) het handelen van werknemers nagegaan bij bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing. In sommige gevallen had dit betrekking op recente gebeurtenissen, maar ook op gebeurtenissen van eerdere datum.

Er zijn geen grote problemen te verwachten voor de vaste (>20 uur) en tijdelijke (8-11 maanden) werknemers die door autonome ontwikkeling en herstructurering hun baan dreigen te verliezen. Dit wil geenszins zeggen dat in individuele (bedrijfs)gevallen geen problemen zijn bij het vinden van een baan voor de werknemers.

Het proces van bedrijfsbeëindiging en bedrijfsverplaatsing zou uitgebreider bekeken kunnen worden. In die situatie zou zowel de toekomstplannen van de ondernemer(s) als van de werknemers nader kunnen worden geanalyseerd. Daarnaast kan meer inzicht verkregen worden in de verplaatsingsbereidheid van werknemers en welke factoren daarin een rol spelen.

Op basis van een dergelijk onderzoek zou kunnen blijken dat een bepaald soort begeleiding of ondersteuning van ondernemers en werknemers gewenst is.

Een andere mogelijkheid om de ontwikkelingen ten aanzien van beëindiging en verplaatsing van glastuinbouwbedrijven te volgen, is het analyseren van de CBS-gegevens over de glastuinbouwbedrijven. Tot het begin van de jaren negentig is dit zogenaamde 'mu-

tatieonderzoek' regelmatig uitgevoerd. Het valt te overwegen dit soort onderzoek weer op te pakken en met zekere regelmaat uit te laten voeren.

Literatuur

Actor, *Informatie tijdelijk dienstverband 8-11 maanden in de glastuinbouw*. Sector Advies Organisatie, Zoetermeer, 2002.

Brinkhorst, L.J., 'Openstelling Regeling Structuurverbetering Glastuinbouw 2002'. LNV, Dir. Juridische Zaken, In: *Staatscourant* (2002) 73, pp. 14.

CWI, *Informatie vacature glastuinbouw en niet-glastuinbouw*. Centrum voor Werk en Inkomens, Zoetermeer, 2002.

Hietbrink, O., P. Ravensbergen, H.F. de Zwart, E. Annevelink, J.K. Nienhuis en M.N.A. Ruijs, *Minder CO₂: een weg van lange adem; Onderzoek naar CO₂-emissiebeperkende projecten in de glastuinbouw*. Rapport 3.01.01. LEI, Den Haag, 2001.

LNV en LTO, *Bestuurlijk afsprakenkader herstructurering glastuinbouw*. LNV en LTO Nederland, Den Haag, 2000.

Provinciale Staten, *Streekplan Noord-Brabant 2002; Brabant in Balans*. Provincie Noord-Brabant, 2002.

PT, www.tuinbouw.nl.

Vermeulen, P.C.M., J.K. Nienhuis, R.W. van der Meer en A.T.M. Hendrix, *Beroepsbevolking in de glastuinbouw; Verkennende studie in het Westland en De Kring*. Rapport PPO 527. PPO Glastuinbouw, LEI en IMAG, Naaldwijk, 2001.

VROM, *Ruimte maken, ruimte delen. Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening 2000/2020*. VROM, Den Haag, 2001.

Woerden, S.C. van, *Kwantitatieve Informatie voor de Glastuinbouw 2001-2002*. Praktijkonderzoek Plant & Omgeving Sector Glastuinbouw, Naaldwijk, 2001.

Bijlage 1 Areaal (ha) in glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven in 1987,1992, 1997, 1999, 2000 en 2001, uitgesplitst naar regio en gewas

	1987	1992	1997	1999	2000	2001
<i>Westland</i>						
Paprika	176	373	412	442	435	433
Tomaat	1.000	773	543	508	470	501
Komkommer	67	64	42	42	35	28
Roos	119	128	130	133	135	119
Chrysant	302	368	347	362	350	333
Gerbera	65	54	58	62	64	58
Potplant	261	386	471	550	578	619
Overig	1.399	1.394	1.302	1.246	1.183	1.118
Totaal	3.389	3.539	3.304	3.344	3.248	3.208
<i>Aalsmeer</i>						
Paprika	0	0	0	1	0	1
Tomaat	0	0	6	1	1	1
Komkommer	0	0	0	0	0	0
Roos	278	267	225	215	197	192
Chrysant	4	6	8	7	6	5
Gerbera	9	9	9	6	6	5
Potplant	157	194	194	184	185	184
Overig	102	114	118	145	156	153
Totaal	550	591	560	559	551	541
<i>West-Utrecht</i>						
Paprika	3	11	13	11	15	
Tomaat	22	36	33	17	15	
Komkommer	28	33	32	18	11	
Roos	8	10	9	2	1	
Chrysant	2	2	2	1	0	
Gerbera	1	0	0	0	0	
Potplant	9	9	7	5	7	
Overig	23	26	23	14	13	
Totaal	96	127	119	68	62	
<i>Overbetuwe</i>						
Paprika	1	7	6	5	5	
Tomaat	9	7	4	4	3	
Komkommer	6	12	9	9	9	
Roos	8	14	14	15	13	
Chrysant	9	6	5	4	4	
Gerbera	5	6	6	6	5	
Potplant	25	28	33	40	40	
Overig	65	56	53	47	47	
Totaal	128	136	131	129	126	

	1987	1992	1997	1999	2000	2001
<i>Oost-Brabant</i>						
Paprika	3	20	31	39	40	41
Tomaat	30	23	33	26	26	37
Komkommer	40	50	70	65	64	57
Roos	1	0	1	1	1	1
Chrysant	3	3	11	10	10	9
Gerbera	1	0	0	0	3	3
Potplant	4	7	13	17	15	15
Overig	15	18	50	42	46	52
Totaal	98	121	209	200	205	215
<i>Nederland</i>						
Paprika	317	799	799	1.086	1.086	1.136
Tomaat	1.721	1.442	1.442	1.149	1.149	1.197
Komkommer	660	811	811	660	660	594
Roos	754	861	861	934	934	906
Chrysant	528	715	715	756	756	715
Gerbera	214	168	168	226	226	244
Potplant	928	1.241	1.241	1.636	1.636	1.668
Overig	3.477	3.567	3.567	3.511	3.511	3.467
Totaal	8.599	9.603	9.603	9.958	9.958	9.929

Bron: CBS.

Bijlage 2 Aantal in glastuinbouw gespecialiseerde bedrijven in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001, uitgesplitst naar regio en gewas

	1987	1992	1997	1999	2000	2001
<i>Westland</i>						
Paprika	135	277	261	266	244	225
Tomaat	789	524	315	249	212	194
Komkommer	60	53	30	31	26	19
Roos	109	114	107	98	92	79
Chrysant	247	280	241	233	206	194
Gerbera	53	37	38	42	42	35
Potplant	251	324	375	417	411	410
Overig	1.574	1.450	1.247	1.111	1.009	918
Totaal	3.218	3.059	2.614	2.447	2.242	2.074
<i>Aalsmeer</i>						
Paprika	0	0	0	0	0	0
Tomaat	0	0	7	2	0	0
Komkommer	0	0	0	0	0	0
Roos	287	253	194	184	166	144
Chrysant	5	5	5	4	3	3
Gerbera	4	3	1	1	1	0
Potplant	219	235	200	201	189	167
Overig	168	164	152	169	154	142
Totaal	683	660	559	561	513	456
<i>West-Utrecht</i>						
Paprika	2	8	6	2	2	
Tomaat	15	13	14	6	5	
Komkommer	23	17	11	6	3	
Roos	12	13	9	3	2	
Chrysant	2	2	3	0	0	
Gerbera	0	0	0	0	0	
Potplant	22	18	15	10	9	
Overig	50	49	37	24	25	
Totaal	126	120	95	51	46	
<i>Overbetuwe</i>						
Paprika	1	8	7	5	5	
Tomaat	10	8	4	4	3	
Komkommer	9	14	8	7	7	
Roos	6	13	12	11	9	
Chrysant	9	6	6	5	5	
Gerbera	5	6	6	5	4	
Potplant		49	48	42	51	47
Overig	135	110	84	71	69	
Totaal	224	213	169	159	149	

	1987	1992	1997	1999	2000	2001
<i>Oost-Brabant</i>						
Paprika	3	14	22	25	23	21
Tomaat	32	20	15	13	14	17
Komkommer	40	45	52	42	38	32
Roos	1	1	2	2	1	2
Chrysant	3	2	6	5	5	4
Gerbera	0	0	0	0	1	1
Potplant	9	13	19	21	21	23
Overig	36	33	65	53	52	51
Totaal	124	128	181	161	155	151
<i>Nederland</i>						
Paprika	281	632	619	654	622	579
Tomaat	1.513	1.073	701	563	500	478
Komkommer	640	686	507	447	391	353
Roos	793	846	780	741	694	632
Chrysant	496	575	486	475	430	404
Gerbera	177	129	135	142	147	137
Potplant	1.550	1.681	1.605	1.697	1.654	1.562
Overig	5.010	4.609	4.182	3.821	3.648	3.405
Totaal	10.460	10.231	9.015	8.540	8.086	7.550

Bron: CBS.

Bijlage 3 Aantal werknemers per hectare op gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven (vast 20-30 uur/wk, vast > 30 uur/wk en tijdelijk 8-11 maanden) in 1987, 1992, 1997, 1999, 2000 en 2001 per regio

	1987	1992	1997	1999	2000	2001
<i>Westland</i>						
20-30 uur	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
>30 uur	1,6	1,3	1,7	1,9	1,9	1,8
8-11 mnd.			0,04	0,04	0,03	
<i>Aalsmeer</i>						
20-30 uur	0,3	0,4	0,3	0,5	0,5	0,5
>30 uur	4,5	4,1	3,9	5,1	5,1	4,7
8-11 mnd.			0,30	0,41	0,35	
<i>West-Utrecht</i>						
20-30 uur	0,3	0,5	0,3	0,1	0,1	
>30 uur	2,9	2,4	2,4	2,1	2,1	
8-11 mnd.			0,01	0,00	0,02	
<i>Overbetuwe</i>						
20-30 uur	0,1	0,2	0,3	0,5	0,5	
>30 uur	1,1	2	1,4	1,8	1,8	
8-11 mnd.			0,48	0,19	0,24	
<i>Oost-Brabant</i>						
20-30 uur	0,2	0,5	0,7	0,9	0,9	0,8
>30 uur	0,9	1,3	1,3	1,8	1,8	1,7
8-11 mnd.			0,34	0,25	0,17	

Bron: CBS, Actor.

Bijlage 4 Leeftijd, scholing en herkomst van werknemers in loondienst in 1998 en 2000 in de glasgroente- en glasbloemensector ¹ (in aantal en in %)

	1998 aantal	2000 aantal	1998 in %	2000 in %
<i>Glasgroentesector</i>				
Leeftijd werknemers				
- < 20 jaar	585	157	4	1
- 20 - 45 jaar	10.135	13.310	69	85
- > 45 jaar	3.905	2.192	27	14
Herkomst werknemers in loondienst				
- autochtonen	12.227	13.075	84	84
- allochtonen	2.399	2.584	16	17
Scholing werknemers in loondienst				
- ongeschoold	3.890	3.445	27	22
- LBO-tuinbouw	4.241	3.132	29	20
- LBO-anders	2.954	4.228	20	27
- MBO-tuinbouw	2.530	2.662	17	17
- MBO-anders	834	1.409	6	9
- HBO/Universiteit tuinbouw	73	0	1	0
- HBO/Universiteit anders	88	157	1	1
<i>Glasbloemensector</i>				
Leeftijd werknemers				
- < 20 jaar	1.377	1.161	5	4
- 20 - 45 jaar	19.309	22.933	72	79
- > 45 jaar	6.319	4.935	23	17
Herkomst werknemers in loondienst				
- autochtonen	24.169	25.284	90	87
- allochtonen	2.836	3.745	11	13
Scholing werknemers in loondienst				
- ongeschoold	4.483	4.354	17	15
- LBO-tuinbouw	9.452	8.128	35	28
- LBO-anders	5.590	8.128	21	28
- MBO-tuinbouw	4.969	3.774	18	13
- MBO-anders	2.025	2.613	8	9
- HBO/Universiteit tuinbouw	378	581	1	2
- HBO/Universiteit anders	81	581	0	2

Bron: PT-Arbeidsmarktmonitor.

¹ Glasbloemen: snijbloemen- en pot/perkplantensector onder glas.

Bijlage 5 Herstructurering en areaalontwikkelingregio's

Westland

Op basis van informatie van Haaglanden (mevr. I. van Stiphout en K. de Neef)

Het te verdwijnen oppervlakte glas tussen 2001 en 2006 in de Westlandse gemeenten (Monster, Wateringen, Schipluiden, Maasland, De Lier, Naaldwijk en 's Gravenzande) en in de gemeente Den Haag (alleen de locaties Madestein en Uithof) wordt hierna aangegeven alsmede de bestemming.

Bedrijventerreinen		Groene aders en water	
ABC Poeldijk	7,8	Gantel wonen	10,1
Nieuwe weg	2,7	Tuinveld	10,8
De Hoge Woerd	8,5	Gantel de Poel	1,4
Coldenhove west	36,0	Gantel Poeldijk	1,8
Teylingen	5,4	Verl. Strijp	3,0
WBC	2,6	Nieuwe Vaart (ged.)	5,0
Vlotwatering	4,7	Nieuwe water	3,2
Hoopolder	2,7	Monsterse vaart	1,1
Harnasch Noord	9,3	Verbinding Breelee	1,2
Harnasch West	17,4	Oranjekanaal	14,3
AWZI	9,2	Zwethkanaal (ged.)	2,0
Totaal	106,3	Totaal	53,9
Kustzone		Lokale woningbouw	
Westmade	49,2	Woerdblok	18,2
Groengebied Monster	2,1	Maasdijk	6,2
Grote geest	6,9	Look west	12,0
Noordland (ged)	10,0	Molensloot oost	10,4
Totaal	68,2	Poeldijk NO	3,0
Westlandse zoom		Esselande	pm
Poeldijk NW (incl groenzone)	20,5	Honselersdijk	4,7
Poeldijk dorp	1,5	Totaal	54,5
Holle watering	14,0		
Booma zuid	2,0	Totaal	466,6
Kwintsheul	25,0		
Uithofslaan (DH)	20,1		
Madestein (DH)	87,0		
ABC zone	3,5		
Dijkpolder tijd. Maatregelen	1,0		
Vlaminglaan (gedeeltelijk)	1,0		
groene pad	8,1		
Totaal	183,7		

De oppervlakten zijn gemeten op basis van de CBS grondgebruikskaat. Het gaat globaal om zogenaamd bruto-oppervlakte, dat wil zeggen uitgeefbaar terrein.

De oppervlakte glas kan worden afgeleid uit het bruto-oppervlak. De verhouding bruto-oppervlak (uitgeefbaar: glas, bedrijfsbebouwing, eigen paden, bedrijfswoning) en nettoteeltruimte (= oppervlakte glas) bedraagt 1:0,8. Met andere woorden circa 80% van het uitgeefbaar oppervlakte in het Westland bestaat uit glas (Alleblas en Mulder, 1997).

De oppervlakte glas dat tot 2006 zal verdwijnen door functiewijziging bedraagt aldus $466,6 * 0,8 =$ circa 380 ha. De areaal gespecialiseerde glastuinbouw komt daarmee in 2006 uit op circa 2.830 ha.

In Den Haag loopt vanaf 2002 de erfpacht af van de glastuinbouwlocaties Madestein en Uithofslaan. Uit mondelinge informatie van L. van Rooijen (projectleider Madestein; gemeente Den Haag) in 2002 blijkt dat de locatie Madestein in vijf fasen door de gemeente Den Haag wordt verworven in de periode tussen 1-1-2003 en 1-1-2007. In de eerste fase wordt circa 30 ha aangekocht en in de andere vier fasen circa 15 ha (hectare bruto-oppervlak).

Aalsmeer e.o.

Hierna wordt beknopt de ontwikkelingen in de periode 20001-2006 beschreven met betrekking tot de oppervlakte met een bestemming glastuinbouw dat naar alle waarschijnlijk van bestemming zal veranderen.

Aalsmeer

Op basis van informatie van gemeente Aalsmeer (L. Evers) en Stivas (ir. P.J. Visser).

Er zijn twee gebieden waarop de Wet Voorkeursrecht Gemeente (WVG) van toepassing is, namelijk: langs de provinciale weg N201 en uitbreiding Aalsmeer-Oost.

Het gebied langs de N201 is volop gaande en voor Aalsmeer-Oost zijn al veel bedrijven uitgekocht. De planperiode van de bestemmingswijzigingen lopen tot 2010.

Geen inschatting kan worden gegeven over het oppervlakte glas dat tot 2006 zal verdwijnen.

Gebied langs de Bovenlanden; dit is een oud glastuinbouwgebiedje. Dit zal in de toekomst een functiewijziging krijgen.

In Kudelstaart zijn nieuwbouwplannen in gedachten. Echter voor 2006 is nog geen bestemmingsplanwijziging te verwachten.

Al met al zijn is voor beide hiervoor genoemde gebieden geen (actieve) uitplaatsing van glastuinbouw voor 2006 aan de orde.

Conclusie: geen expliciete omvang van de functieverandering van bestaand glas kan worden gegeven tot 2006. Daar de herstructurering van de glastuinbouw in Aalsmeer al enkele jaren gaande is, mag er van worden uitgegaan dat de herstructurering van de glastuinbouw tot 2006 min of meer vergelijkbaar is aan de periode 1997-2001.

Amstelveen

Op basis van informatie van gemeente Amstelveen (dhr. Busemann).

Er is een gebied waar functiewijziging van bestaand glastuinbouw op de nominatie staat. Op dit moment is nog niet duidelijk of dit voor 2006 al tot realisatie zal komen. Wel is vrijwel zeker dat de voorbereiding van de bestemmingsplanwijziging over circa 3 jaar zal starten.

Conclusie: tot 2006 zal vrijwel nog geen sprake zijn van actieve uitplaatsing van glastuinbouwbedrijven in enige omvang. Het verdwijnen van glastuinbouwbedrijven zal tot 2006 nog voornamelijk volgens een autonoom scenario verlopen.

Uithoorn

Op basis van informatie van gemeente Uithoorn (mevr. M. Stappers).

Het betreft vier gebiedjes in Uithoorn, waarbij de bestemming glastuinbouw zal wijzigen.

Gebied I en II: Dit betreft een oppervlak van circa 57 ha (I) en circa 9 ha (II).

De huidige bestemming is glastuinbouw. Gedacht wordt aan een verruiming naar 'werken in het groen', waarbij wordt overwogen om naast glastuinbouw ook agrarische handelsbedrijven en bedrijven die de agrarische sector en de VBA ondersteunen toe te staan.

Met andere woorden: geen actieve uitplaatsing van glastuinbouwbedrijven.

Gebied III: Dit betreft een oppervlak van circa 3,6 ha. Bestemming is thans glastuinbouw; in de toekomst wordt gedacht aan woningbouw. Hiervoor is een herziening van het streekplan ANZKG nodig. Eventueel pas na 2006 aan de orde.

Met andere woorden: geen uitplaatsing van glastuinbouwbedrijven voor 2006.

Gebied IV: Dit betreft een oppervlak van 1,54 ha. Bestemming is thans glastuinbouw, maar er is geen glas aanwezig. In de Discussienota Landelijk gebied 2000 is dit gebiedje aangewezen als mogelijk bedrijventerrein. Bestemmingsplanwijziging voor 2006.

Met andere woorden: geen consequenties voor glastuinbouw.

Conclusie: tot 2006 volgt het areaal glastuinbouw een autonome ontwikkeling.

Haarlemmermeer

Op basis van de gemeente Haarlemmermeer (J. Krikke).

Voor oud Rijsenhout zijn er geen plannen; bestemming glastuinbouw behouden.

Het gebied aan de Noordkant van de Haarlemmermeer betreft vooral akkerbouw. Er is een bestemmingsplanwijziging in voorbereiding ten gunste van bedrijvenlocatie voor Schiphol. De aldaar aanwezige 10-15 ha glastuinbouw (4 bedrijven) wordt nog buiten de plannen gelaten. Een streep door de rekening kan komen door een overheidsbesluit over de 6-de Schipholbaan. Dit is echter nog niet voor 2006 te verwachten.

Het gebied bij Zwaanse hoek omvat 20 ha glas. Geen plan in ontwikkeling.

Het gebied Buiten Kaag is volledig ingevuld met glastuinbouw; geen uitbreiding is toegestaan.

Het gebied Lisserbroek (circa 100 ha met bestemming glastuinbouw) is na vele jaren nog niet volledig in gebruik door de glastuinbouw. Er is een discussienota opgesteld met de vraag of de bestemming glastuinbouw voor het overblijvende gebied moet worden gehandhaafd.

Conclusie: voor de Haarlemmermeer is er momenteel geen actief beleid om voor 2006 in door glastuinbouw in gebruikgenomen areaal van functie te doen veranderen.

Slotconclusie

Op basis van de geschetste ontwikkelingen zal het areaal glastuinbouw in Aalsmeer en omgeving in de periode tot 2006 met name door de ontwikkelingen in de gemeente Aals-

meer worden bepaald. Geschat wordt dat, gelet op areaaldaling vanaf 1999 (bijna 20 ha), in de periode van 2001 tot 2006 nog circa 25 ha (5 ha per jaar) zal verdwijnen.

Hiermee komt het areaal gespecialiseerde glastuinbouw in 2006 uit op circa 515 ha.

Wat betreft nieuwe glastuinbouwvestiging binnen Aalsmeer e.o. heeft dit vooral betrekking op de glastuinbouw projectvestiging Rijsenhout ten Noord-Westen van de A4. Dit is geen voorkeurslocatie uit het Bestuurlijk Afsprakenkader.

West-Utrecht

Hierna wordt beknopt de ontwikkelingen in de periode 20001-2006 beschreven met betrekking tot de oppervlakte met een bestemming glastuinbouw dat naar alle waarschijnlijk van bestemming zal veranderen.

Op basis van informatie van GLTO (J. Jansen, D. Laverman en A. van Dijk) en provincie Utrecht (dhr. Koekoek).

Vleuten-De Meern

Vanaf 1993 is sprake van bestemmingsplanwijziging van glastuinbouw, die zeer traag en fragmentarisch is verlopen. Veel bedrijven zijn voortijdig vertrokken of zijn gestopt om uiteenlopende redenen.

Van de circa 120 ha in 1994 is in 2001 nog circa 30 ha over. Dit glasareaal zal in de periode tot 2004 moeten wijken voor de Vinex-lokatie Leidsche Rijn.

Conclusie: circa 30 ha glas zal verdwijnen voor 2004 ten gunste van de woningbouw.

Harmelen

Voor de glastuinbouw binnen Harmelen is functieverandering niet aan de orde. In de Harmelerwaard is nog uitbreiding mogelijk voor die ondernemers die in Vleuten-De Meern moeten wijken (zie Vleuten-De Meern).

Conclusie: voor Harmelen is geen functieverandering van glastuinbouwgebieden voorzien.

Slotconclusie

Voor West-Utrecht zal in de periode tot 2004 circa 30 ha glas verdwijnen uit Vleuten-De Meern, dat voor een deel zal verplaatsen naar het gebied Harmelerwaard.

Verwacht wordt dat de helft (circa 15 ha) van het glastuinbouwareaal uit Vleuten-De Meern doorgaat, zodat circa 15 ha glas uit de regio West-Utrecht zal verdwijnen.

Uit informatie van de provincie Utrecht blijkt dat voor de provincie als geheel (naast West-Utrecht ook de locaties rond Houten, De Venen en Mijdrecht) nog 67 ha beschikbaar is met bestemming glastuinbouw.

Overbetuwe

Hierna wordt beknopt de ontwikkelingen in de periode 20001-2006 beschreven met betrekking tot de oppervlakte met een bestemming glastuinbouw dat naar alle waarschijnlijk van bestemming zal veranderen.

Op basis van informatie van GLTO (J. Jansen, H. Vreeman en H. Gertsen).

Bemmel-Huissen

De laatste jaren is een beperkt aantal glastuinbouwbedrijven verplaatst of gestopt.

Voor de bestaande glastuinbouw is er geen actief lokaal overheidsbeleid om bestaand glastuinbouwgebied te wijzigen van functie.

Conclusie: in de Overbetuwe zal in de periode van 2000 tot 2006, mede gelet op de geleidelijke areaalafname sinds 1997 (2-3 ha per jaar), circa 20 ha bestaand glasareaal verdwijnen. Hierbij is tevens de uitbreiding op bestaande percelen en het verplaatsen van bedrijven ten gevolge van het beschikbaar komen van grond in de projectvestiging Bergerden meegenomen.

Het areaal gespecialiseerde glastuinbouw komt daarmee op 105 ha in 2006.

Oost-Brabant

Hierna wordt beknopt de ontwikkelingen in de periode 20001-2006 beschreven met betrekking tot de oppervlakte met een bestemming glastuinbouw.

Bron: Provincie Noord-Brabant, Informatie van ZLTO (A. van Kalkhoven en J. Thijssen).

Algemeen

Dit gebied wordt gekenmerkt door enkele concentraties van glastuinbouwbedrijven en daarnaast een groot aantal verspreid liggende bedrijven.

De verspreid liggende bedrijven mogen op betreffende locaties uitbreiden tot 3 ha. Alleen in of nabij (aangewezen) natuurgebieden mogen glastuinbouw niet verder uitbreiden dan tot 2 ha.

De bedrijven zijn overwegend gespecialiseerd op de glastuinbouw.

De Provincie Noord-Brabant heeft in haar streekplan Noord-Brabant 2002 'Brabant in Balans' 12 vestigingsgebieden en 20 doorgroeigebieden aangewezen. Het is nu aan de individuele gemeenten en het tuinbouwbedrijfsleven om verder initiatieven te ontwikkelen. De locatie Moerdijks Hoek is als vestigingsgebied een van de tien voorkeurslocaties uit het Bestuurlijk Afsprakenkader.

Deurne

Voor de aanwezige gronden met glastuinbouwbestemming is geen beleid in ontwikkeling tot functieverandering. Wel is een grens gesteld aan de uitbreidingsmogelijkheden op de betreffende locatie (zie algemeen).

Wel zet de gemeente in samenspraak met de provincie zich in tot het ontwikkelen van een uitbreiding van een concentratiegebied met glastuinbouw ter grootte van 75-125 ha.

Hiervoor zal een gebiedsvisie moeten worden opgesteld, waarin nieuwe glastuinbouw een onderdeel van is.

Asten/Someren

Er is geen lokaal beleid tot functiewijziging van glastuinbouwpercelen. Wel gelden er grenzen aan de uitbreidingsmogelijkheden (zie algemeen).

Analoog aan Deurne zijn er gedachten tot het ontwikkelen van een nieuw glastuinbouwgebiedje ter grootte van 10-15 ha. De stand van zaken is hier identiek aan die voor Deurne.

Veghel, Boekel en Mierlo

Voor de glastuinbouwpercelen is er in de nabije toekomst geen lokaal beleid tot functiewijziging.

Slotconclusie: Er zijn geen grote plannen met betrekking tot functieverandering van bestaand glastuinbouwareaal. De bedrijven mogen op de bestaande locaties uitgroeien tot 2-3 ha, afhankelijk van de directe nabijheid van natuurgebieden.

In de omgeving van Deurne (75-125 ha) en bij Someren (10-15 ha) zijn er gedachten om glastuinbouwgebied(je(s)n te ontwikkelen. Deze mogelijkheid heeft de provincie Noord-Brabant in haar streekplan Noord-Brabant 2002 opgenomen. De gemeenten willen dit in samenspraak met de provincie en het tuinbouwbedrijfsleven opstarten vanuit een op te stellen gebiedsplannen.

Vooralsnog zal dit in de beschouwde termijn nog niet tot uitgeefbare gronden leiden.

Gelet op de geleidelijke uitbreiding sinds 1999 (5 ha per jaar), wordt een toename van het areaal tot 2006 verwacht van 25 ha. Dit is geheel het gevolg van de uitbreiding op de bestaande locaties.

Hiermee komt het areaal gespecialiseerde glastuinbouw in 2006 uit op circa 240 ha.

Bijlage 6 Areaal glastuinbouw in 2000 en 2006, per regio en per gewas

	Westland		Aalsmeer		West-Utrecht		Overbetuwe		Oost-Brabant	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Totaal	3.248	2.830	551	515	62	50	126	105	205	240
Paprika	435	379	0	0	15	12	5	4	40	47
Tomaat	470	409	1	0	15	12	3	3	26	30
Komkommer	35	31	0	0	11	9	9	7	64	74
Roos	135	117	197	184	1	1	13	11	1	1
Chrysant	350	305	6	6	0	0	4	3	10	12
Gerbera	64	55	6	5	0	0	5	4	3	4
Potplanten	578	504	185	173	7	5	40	33	15	18
Overig	1.183	1.031	156	146	13	10	47	39	46	54

Bijlage 7 Aantal werknemers per hectare in 2006 t.o.v. 2000, uitgesplitst naar gewas en dienstverband (vast: 20-30 uur/wk, vast: >30 uur/wk, tijdelijk: 8-11 mnd.) als gevolg van schaalvergroting en productie-intensivering

Gewas	Vast: 20-30 uur		Vast: >30 uur		Tijdelijk: 8-11 mnd.	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Paprika	0,5	0,5	1,9	2,0	.	.
Tomaat	0,9	0,6	2,3	2,4	.	.
Komkommer	0,3	0,8	2,0	2,3	.	.
Roos	0,9	0,5	3,6	3,7	.	.
Chrysant	0,6	0,2	1,6	1,7	.	.
Gerbera	2,6	2,6	2,3	2,3	.	.
Potplanten	0,5	0,5	1,4	1,5	.	.
Overig	0,7	0,7	2,2	2,3	.	.
Glastuinbouw	0,8	0,6	2,5	2,7	0,1	0,1

Bron: Vermeulen et al., 2001; Actor.

Opmerking

Op de kleine bedrijven komt relatief veel gezinsarbeid voor. Deze personen komen na beëindiging van het bedrijf ook op de (agrarische) arbeidsmarkt. Hetzelfde geldt voor stoppende ondernemers.

Bijlage 8 Aantal werknemers per hectare in 2000 en 2006 per gewas en per dienstverband en de mutatie t.o.v. 2000

	2000	2006	Mutatie (%)
<i>Paprika</i>			
Ondernemer	0,8	0,6	-25
Vast <10 uur	1,1	1,2	9
Vast 10 - 30 uur	0,9	0,9	0
Vast > 30 uur	1,9	2	5
Gezin	1	0,8	-20
Los	3,6	3,7	3
Totaal	9,3	9,2	-1
<i>Tomaat</i>			
Ondernemer	0,7	0,5	-29
Vast <10 uur	2,4	1,4	-42
Vast 10 - 30 uur	1,8	1,1	-39
Vast > 30 uur	2,3	2,4	4
Gezin	0,8	0,6	-25
Los	5,8	3,3	-43
Totaal	13,9	9,4	-32
<i>Komkommer</i>			
Ondernemer	1	0,8	-20
Vast <10 uur	1,7	3,9	129
Vast 10 - 30 uur	0,8	1,7	113
Vast > 30 uur	2,1	2,2	5
Gezin	1,1	0,9	-18
Los	2,4	5,4	125
Totaal	9,1	14,7	62
<i>Roos</i>			
Ondernemer	0,9	0,7	-22
Vast <10 uur	6,6	3,4	-48
Vast 10 - 30 uur	1,9	1	-47
Vast > 30 uur	3,6	3,7	3
Gezin	1,3	1	-23
Los	10,2	5,2	-49
Totaal	24,4	15	-39
<i>Chry sant</i>			
Ondernemer	0,8	0,6	-25
Vast <10 uur	3,2	1,1	-66
Vast 10 - 30 uur	1,2	0,4	-67
Vast > 30 uur	1,6	1,7	6
Gezin	1	0,8	-20
Los	3,3	1,1	-67
Totaal	11,1	5,7	-49

	2000	2006	Mutatie (%)
<i>Gerbera</i>			
Ondernemer	0,8	0,6	-25
Vast <10 uur	4,8	4,8	0
Vast 10 - 30 uur	4,9	5	2
Vast > 30 uur	2,2	2,3	5
Gezin	1,2	0,9	-25
Los	7,4	7,5	1
Totaal	21,3	21,1	-1
<i>Potplanten</i>			
Ondernemer	0,7	0,6	-22
Vast <10 uur	3,9	3,9	0
Vast 10 - 30 uur	1,0	1,0	0
Vast > 30 uur	1,4	1,5	7
Gezin	0,2	0,1	-23
Los	15,6	15,6	0
Totaal	22,8	22,7	0
<i>Overig</i>			
Ondernemer	0,7	0,5	-25
Vast <10 uur	3,4	3,4	0
Vast 10 - 30 uur	1,4	1,4	0
Vast > 30 uur	2,2	2,3	7
Gezin	0,2	0,1	-25
Los	6,1	6,1	0
Totaal	13,9	13,9	0
<i>Glastuinbouw</i>			
Ondernemer	0,8	0,6	-25
Vast <10 uur	2,6	2,0	-23
Vast 10 - 20 uur	0,8	0,6	-29
Vast 20 - 30 uur	0,8	0,6	-29
Vast > 30 uur	2,5	2,7	5
Gezin	1,1	0,9	-18
Los	4,9	3,7	-24
Totaal	13,6	11,0	-19

Bijlage 9 Aantal werknemers per regio en per gewas in 2000 en 2006, uitgesplitst naar dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd.)

Vast 20-30uur	Westland		Aalsmeer		West-Utrecht		Overbetuwe		Oost-Brabant	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Totaal	1.077	794	255	216	6	4	59	54	214	325
Paprika	80	70	0	0	0	0	3	2	24	28
Tomaat	269	146	0	0	3	2	0	0	18	13
Komkommer	8	17	0	0	0	0	10	19	54	147
Roos	53	23	48	22	0	0	13	5	0	0
Chrysant	82	29	0	0	0	0	1	0	1	0
Gerbera	81	70	0	0	0	0	3	2	1	2
Potplanten	194	169	91	85	1	1	16	13	85	100
Overig	309	270	117	109	2	1	13	11	31	36

Vast > 30 uur	Westland		Aalsmeer		West-Utrecht		Overbetuwe		Oost-Brabant	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Totaal	6.270	5.833	2.698	2.681	140	122	232	206	374	474
Paprika	582	543	0	0	26	22	12	11	57	71
Tomaat	825	762	0	0	13	11	6	5	67	83
Komkommer	49	49	0	0	24	21	10	9	104	137
Roos	358	323	558	541	1	1	23	20	2	2
Chrysant	458	432	5	5	0	0	0	0	16	20
Gerbera	115	100	0	0	0	0	16	13	2	3
Potplanten	1.622	1.514	874	874	58	49	122	109	22	28
Overig	2.261	2.111	1.261	1.261	19	17	43	38	104	131

Tijdelijk 8-11 mnd.	Westland		Aalsmeer		West-Utrecht		Overbetuwe		Oost-Brabant	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Totaal	106	70	191	135	1	1	30	19	35	31

Bijlage 10 Percentage uitstroom en instroom van werknemers in de glastuinbouw per sector en subsector in 2000

Subsector	% uitstroom	% instroom
Glastuinbouw	6,3	8,8
Glasgroenten	4,3	5,3
Bloemisterij	7,3	10,6

Bron: PT - Arbeidsmarktmonitor.

Opmerking

Het percentage instroom/uitstroom is gerelateerd aan het totaal aantal werknemers werkzaam in de glastuinbouw.

Bijlage 11 Gemiddeld aantal vacatures per jaar tussen 2006 en 2000, uitgesplitst per regio en per dienstverband (vast 20-30 uur, vast >30 uur, tijdelijk 8-11 mnd. en totaal)

	Vast 20-30 uur Vacature aantal	Vast >30 uur Vacature aantal	Tijdelijk 8-11 mnd. Vacature aantal	Totaal dienst- verbanden Vacature aantal
Westland	47	313	4	365
Aalsmeer	13	149	8	170
West-Utrecht	0	7	0	7
Overbetuwe	3	12	1	16
Oost-Brabant	13	19	2	34

Opmerking

Aantal vacatures = aantal werknemers met een van de dienstverbanden.